

SALÂHADDÎN-İ EYYÛBÎ ve RÂŞİDÜDDÎN SİNÂN: NİZÂRÎ FEDÂİLER ve SUİKASTLAR

Bedrettin BASUĞUY*

Öz

1160'lı yılların başında Suriye'deki Nizârî İsmâîlîlerin başına geçen İranlı dâî Râşidüddîn Sinân, Nizârî davetin merkezi olan Alamut'taki liderler karşısında bağımsız bir pozisyon elde etti. İsmâîlî tarihinin en etkili isimlerinden biri olarak kabul edilen Râşidüddîn, Nizârîleri yeniden organize ederek savunma ve saldırı kabiliyetlilerini takviye etti. Fedâîleri aracılığıyla düşmanlarına karşı suikast girişimlerine başlayan Râşidüddîn'in hedef seçtiği simaların başında Eyyûbî Devleti'nin kurucusu Salâhaddîn-i Eyyûbî gelmektedir. Salâhaddîn, kendisine karşı iki başarısız suikast girişiminde bulunan Râşidüddîn'in ikâmet ettiği Misyaf Kalesi'ni kuşatarak Râşidüddîn'i bunaltıya sokmuşsa da Hama meliki ve dayısı Şihâbeddîn Mahmûd b. Tekeş'in araya girmesiyle kuşatmayı kaldırmıştır. Misyaf kuşatmasından sonra Salâhaddîn'e karşı giriştiği suikast faaliyetlerine son vermek zorunda kalan Râşidüddîn, bundan sonra sultanla karşı karşıya gelmemeye dikkat etmiştir. Salâhaddîn ise, 1192'de İngiltere kralı Richard ile imzaladığı barış anlaşmasına Sinan'ın kontrolündeki Nizârî bölgeleri de dâhil ederek halefleri ile Nizârîler arasında dostluğa dayalı sürecek bir ilişkinin temelini atmıştır. Salâhaddîn'i Eyyûbî ile Suriye'deki Nizârî topluluğun ilişkisini incelediğimiz bu makalede Râşidüddîn Sinan liderliğindeki Nizârî davetin Suriye'deki örgütlenme biçimi ele alındıktan sonra Salâhaddîn'e yönelik girişilen suikast girişimlerinin nedenlerine ve Misyaf kuşatmasına dair tarihi ve mitolojik kayıtlar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Salâhaddîn, Râşidüddîn, Nizârî, Fedâî, Suikast, Misyaf, Eyyûbîler, Suriye.

SALÂH al-DÎN al-AYYÛBÎ and RÂSHID al-DÎN SINÂN: NIZÂRÎ FIDÂÎS and ASSASSINATIONS

Abstract

In the beginning of the 1160s, Iranian dai Râshid al-dîn Sinan became the leader of Nizârî Ismailis in Syria and achieved an independent position against the leaders in Alamut, the center of the Nizârî dawa. Recognized as one of the most influential names in Ismaili history, Râshid al-dîn reorganized the Nizârîs and reinforced their defensive and offensive capabilities. The founder of the Ayyubid dynasty, Salâh al-dîn al-Ayyûbî was one of the targets chosen by Râshid al-dîn, who started his assassination attempts against his enemies by assassins he selected from his fidâîs. Although Salâh al-dîn sieged the Misyaf Fortress, which was the

Makale gönderim tarihi: 22.06.2017, kabul tarihi: 01.11.2017

Doi: 10.26791/sarkiat.323083

*Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı, e-mail: bedricanan@hotmail.com.

residence of Râshid al-dîn, who had attempted two unsuccessful assassinations against him, and overwhelmed Râshîd al-din, he terminated the siege after the mediation initiatives of the Hama ruler and his uncle Shihâb al-dîn Mahmûd b. Takash. Râshid al-dîn Sinân, who had to end the assassination attempts against Salah al-dîn after the siege of Misyaf, was careful not to confront the Sultan. Salah al-dîn ensured for a relationship based on friendship between his successors and the Nizârîs, by including the Nizârî regions under Sinan's control to the peace agreement he signed with the Richard, king of England in 1192. In the present article on the association between Salâh al-dîn al-Ayyûbî and the Nizârî community in Syria, initially the organization of the Nizârî dawa in Syria under the leadership of Râshid al-dîn Sinân was discussed, and then the historical and mythological records about the reasons of assassination attempts to murder Salâh al-dîn and Misyaf siege were assessed.

Keywords: Salâh al-dîn, Râshid al-dîn, Nizârî, Fidâ'î, Assassination, Misyaf, Ayyûbids, Syria.

Giriş

Fâtımî halifesi el-Müstansır Billâh'ın 487/1094 yılında ölmesi üzerine İsmâîlîler onun büyük oğlu Ebû Mansûr Nizâr ile diğer oğlu Ebü'l-Kâsım Ahmed el-Müsta'î'nin taraftarları olmak üzere ikiye bölündüler. el-Müstansır'ın, halefi olarak tayin ettiği Nizâr'ın imâmet makamına geçmesi beklenirken Fâtımîlerin güçlü veziri el-Efdal b. Bedrû'l-Cemâlî'nin desteğini alan el-Müsta'î halife oldu. Bunun üzerine İskenderiye'ye kaçan Nizâr hilâfetini ilan ettiyse de 488/1095 yılında el-Efdal tarafından yakalanarak Kahire'ye getirildi ve burada öldürüldü.¹

Nizâr'ın öldürülmesi ve Fâtımî halifesinin meşruiyetine yönelik ihtilaflar, Müsta'îyye ve Nizârîyye adında birbirine düşman iki İsmâîlî grubun ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Müsta'î'nin hilâfeti Mısır'daki İsmâîlîlerin büyük çoğunluğu, Suriye'dekilerin önemli bir kısmı ve Yemen'deki İsmâîlî topluluğun tamamı tarafından tanındı. Müsta'î'yi on dokuzuncu imam olarak kabul eden bu gruplar, Fâtımî devletine bağlılıklarını ve Müsta'î-İsmâîlî davetin merkezi olan Kahire'yle ilişkilerini sürdürdü.² Müstali'nin imâmetini meşru görmeyen bir grup İsmâîlî ise el-Mustansır'ın gerçek vârisi olduğunu iddia ettikleri Nizâr'ın imâmet hakkını savundu. Nizârîyye olarak adlandırılan bu grup, İranlı dâî Hasan Sabbah'ın liderliğinde kısa süre içinde güçlü bir organizasyon olarak ortaya çıktı. Nizârî-İsmâîlî davetin gerçek kurucusu olan Hasan, Fâtımî rejimi ve Kahire merkezli davetle ilişkilerini kopararak yeni davetin esaslarını oluşturdu ve itikatlarında değişikliğe gitti.³ Selçuklu hâkimiyetindeki İran ve Irak'taki İsmâîlîlerin desteğini alan Hasan Sabbah 1090 yılında Deylem'deki el-Burz

¹Farhad Daftary, *The İsmâ'îlîs Their History and Doctrines*, Cambridge University Press, Newyork 2007, s. 10.

²Farhad Daftary, *Ismailis in Medieval Muslim Societies*, I.B. Publishers, 2005 London, s. 110.

³Peter Willey, *Eagle's Nest Ismaili Castles in Iran and Syria*, I. B. Tauris& Co Ltd, London 2005, s. 17; Ferhad Defterî, "Gazzâlî ve İsmâîliyye", çev. Naim Döner, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 8 (1), 2016, s. 535.

dağlarında kurulmuş sarp ve müstahkem bir kale olan Alamut'a yerleşerek Nizârî İsmâilî devletini kurdu.⁴

Hasan Sabbah hem Nizârî-İsmâilî daveti yaygınlaştırmak hem de Selçuklu hâkimiyetine karşı verdiği savaşın cephelerini genişletmek amacıyla 12. yüzyılın başlarında dâîlerini Suriye'ye gönderdi.⁵ Bu sırada Suriye'deki politik atmosfer, Nizârîlerin davetlerini yaygınlaştırebilmeleri için elverişliydi. İslam dünyası içeriden ve dışarıdan ciddi tehditlerle karşı karşıyaydı. 1092'de Melikşâh'ın öldürülmesinden sonra güçlü bir devlet vasfını kaybetmeye başlayan Selçuklu İmparatorluğu'ndaki saltanat kavgalarıyla Suriye'nin parçalı bölgesel yapısı bir araya gelince Suriye'de Selçuklu meliklerinin egemenliğinde irili ufaklı devletçikler ortaya çıkmıştı. Selçuklu sultanı Tutuş'un 1095 yılında öldürülmesi üzerine Suriye'deki iki önemli güç merkezini elinde bulunduran iki oğlu, Halep sâhibi Rıdvan ile Dimaşk sâhibi Dukak arasında yoğun ve yıpratıcı bir iktidar mücadelesi başladı. 1098-1099 tarihinde Suriye ve Filistin'e yerleşmeye başlayan Haçlılarla, Trablusşam'da hüküm süren Benû Ammâr ve Şeyzer'de hüküm süren Benû Münkız gibi Arap hanedanlar bu istikrarsız politik tablonun içindeki diğer unsurlardı.⁶ Diğer yandan Suriye'deki dînî yapı da Nizârî davetin yayılması için uygundu. Çok sayıda inanç grubunun bulunduğu Suriye'de Sünnîlerle rekabet hâlinde bulunan muhtelif Şîî topluluklar, Nizârî dâîlerin propagandası için uygun bir zemin oluşturmaktaydı. Daha önceden Fâtımîlerden kopmuş Nusayrî ve Dürzîlerin yanı sıra İmâmî ve İsmâilî Şîîler de varlıklarını sürdürüyordu. Bu atmosferde Suriye'ye gelen Hasan Sabbah'ın dâîleri hem Suriye'deki siyasi karışıklıktan hem de ülkenin dağınık dînî topoğrafyasından yararlanarak güçlü bir örgütlenme yoluna gittiler.⁷

Nizârî davetini organize etmek amacıyla Alamut'tan Suriye'ye gelen dâîler İranlı arkadaşlarıyla aynı mücadele yöntemlerini kullandılar. Faaliyetlerini yaygınlaştırmak için politik ve askerî birer üs olarak kullanacakları stratejik kaleleri ele geçirmek, mücadelelerinin ilk ve en önemli ayağını teşkil ediyordu. Amaçlarına ulaşmak için kendileri için tehdit teşkil ettiğini düşündükleri düşmanlarını suikastlarla ortadan kaldırmak ve gerektiğinde yerel yöneticilerle işbirliğine gitmek mücadelelerinin ikinci ayağını oluşturuyordu. İlk etapta Halep ve Dimaşk'ın Selçuklu hükümdarları arasındaki rekabetten yararlanarak bu iki şehirde örgütlenen Nizârîler, yaklaşık yarım asır süren bir çabadan sonra Hama ile Akdeniz sahili arasında bulunan Cebel-i Bahrâ (Cebel-i Ensâriye) dağlık bölgesinde birkaç önemli kaleyi ele geçirmeyi başardılar.⁸

Suriye'de ihtiyaç duydukları kaleleri ele geçirip bu kalelerde mevzilendikten sonra fedâileri aracılığıyla düşmanlarına karşı suikast girişimlerine başlayan

⁴ Nasseh Ahmed Mirza, *Syrian Ismailism: The Ever Living Line of the Imamate*, Curzon Press, Richmond 1997, s. 6; Daftary, *Ismailis in Medieval Muslim Societies*, s. 149.

⁵ B. Lewis, *Haşhaşiler İslâm'da Radikal Bir Tarikat*, çev. Kemal Sarısözen, Kapı Yayınları, İstanbul 2014, s. 156; Mirza, *Syrian Ismailism*, s. 6-7.

⁶ Lewis, *Haşhaşiler*, s. 158; Mirza, *Syrian Ismailism*, s. 7.

⁷ Willey, *Eagle's Nest*, s. 41; Daftary, *The İsmâ'îlîs*, s. 331-332; Daftary, *Ismailis in Medieval Muslim Societies*, s. 150.

⁸ Lewis, *Haşhaşiler*, s. 160; Daftary, *The İsmâ'îlîs*, s. 332.

Nizârîler, kurbanlarını mevcut düzenin idârecileri, askerleri, vaizleri ve din adamları arasından seçmişlerdir. Batı dünyasında yaygın olarak kabul gören “fedâîlerin asıl kurbanlarının haçlılar” olduğu şeklindeki görüş ise gerçeği yansıtmamaktadır. Nizârî fedâîlerin haçlılardan öldürdükleri kişi sayısı Müslüman kurbanlarıyla mukayese edilemeyecek kadar azdır. Haçlılardan öldürdükleri az sayıda kişiyi hâkimiyetlerine yönelttikleri tehditler nedeniyle öldüren Nizârîlerin İslam dünyasından seçtikleri kurbanlar ise davetlerinin yayılmasını engelleyen kişilerdi.⁹ 1174, 1176 yıllarında Salâhaddîn-i Eyyûbî’ye başarısız iki suikast teşebbüsünde bulunan Suriye’deki Nizârî fedâîlerin kurbanları arasında Humus sahibi Cenâhü’l-Devle, Musul emiri Mevdûd, Musul vâlisi Porsukî, Tuğtegin’in oğlu ve halefi Böri ile Fâtîmi veziri el-Efdal ve meşruiyetini tanımadıkları Fâtîmi halifesi el-Âmir gibi dönemin önde gelen şahsiyetleri de yer almaktadır.¹⁰

Salâhaddîn’i Eyyûbî ile Suriye’deki Nizârî topluluğun ilişkisini incelediğimiz bu makalede Râşidüddîn Sinan liderliğindeki Nizârî fedâîlerin Salâhaddîn’e karşı düzenledikleri suikast girişimleri ele alınmıştır. Amacımız, bu suikast girişimlerine ve Misyaf kuşatmasına dair tarihî ve mitolojik kayıtları değerlendirerek bu alandaki çalışmalara katkıda bulunmaktır.

1. Fâtîmî Devleti’nin Yıkılışı ve Darbe Girişimleri

559/1164 tarihinde Zengî sultanı Nûreddîn’in, Mısır’ın devrik veziri Şâver’in yardım talebine olumlu cevap vermesi, Eyyûbî hânedânın istikbali açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Fâtîmî yönetimindeki Mısır’da vuku bulan dâhili kargaşalar, Sultan Nûreddîn’e buraya üç askerî sefer gerçekleştirme imkânı vermişti. Nûreddîn, bu seferleri düzenlemekle hem kendisine sığınan Şâver’e yardım etmeyi hem de askerî bakımdan zayıf olduğunu duyduğu Mısır hakkında ilk elden bilgi sâhibi olmayı amaçlamıştı.¹¹ Bu seferleri komuta etmekle görevlendirilen Esededdîn Şîrkoh, yeğeni Salâhaddîn’le beraber çıktığı son Mısır seferinde Rebûlevvel 564/Aralık 1169 ayının başlarında muzaffer bir şekilde Kahire’ye girdi.¹²

Fâtîmîlerin iktidar mücadelelerinden ve askerlerin zulmünden bıkan Mısır halkı, Şîrkoh ve beraberindeki askerlere kurtarıcı gözüyle bakıyordu. Fakat Şâver Mısır’a davet ettiği askerlere verdiği sözleri tutmamış, onların aleyhine bir takım komplolar kurmaya başlamıştı. Bu durumdan rahatsız olan Salâhaddîn ve beraberindeki bazı genç komutanlar Şâver’i yakalayarak Fatîmî Halifesi Adid-Lidînillâh’ın onayıyla idam ettiler. Şâver’in idam edilmesi üzerine Şîrkoh, Adid-Lidînillâh’ın yeni veziri olarak göreve başladı. Şîrkoh’un, iki ay birkaç gün süren vezirliğinden sonra vefat etmesini müteakip Salâhaddîn, 25 Cemâziyelâhir 564/26 Mart 1169’da vezirliğe getirildi.¹³

⁹ Lewis, *Haşhaşiler*, s. 10-11.

¹⁰ Lewis, *Haşhaşiler*, s. 160, 164, 166, 169-171.

¹¹ İbn Hallikân, *Vefeyâtü’l-A’yân ve Enbâ’ü Ebnâi’z-Zamân*, thk. İhsân Abbas, Dâru Sadr, Beyrut 1968, VII, 145.

¹² Bahâeddîn ibn Şeddâd, *en-Nevâdirü’s-Sultâniyye ve’l-Mehâsinü’l-Yûsufiyye*, Mektebetü’l-Hancî, Kahire 1375, 79; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VII, 148-149.

¹³ Ramazan Şeşen, *Salâhaddîn Eyyûbî ve Devri*, İsar Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 41-43; Anne-Marie Eddé, “Ayyubids”, *El Three*, Leiden-Boston 2007, s. 191.

Daha sonra güçlü bir sünni devlet kuracak olan Salâhaddîn, Fâtımî hilâfetine son vermeden önce yaklaşık iki buçuk yıl boyunca Fâtımî halifesinin vezirliğini yapmış, vezirlik görevi boyunca hem devleti yönetme tecrübesi kazanmış hem de Fâtımî kurumlarının işleyişiyle ilgili önemli bilgiler edinmişti. Üstelik Fâtımîler döneminde Dîvanü'l-İnşâ'da çalışıp daha sonra Salâhaddîn'in veziri ve Dîvanü'l-İnşâ başkanı olan **Kâdı el-Fâzıl, Fatımî dönemi kurumlarıyla ilgili Salâhaddîn'i yeterince bilgilendiriyordu. Salâhaddîn'in** kendisi de fırsat buldukça Fatımî yargısını, ilmî sistemini ve yönetim aygıtlarını; yargı, gelir sistemi ve istihdamla ilgili Fatımî kâtiplerinin yazdığı risaleleri inceliyordu. Keza, askerî gücün bağlı olduğu toprak gelirleri hakkında da detaylı bilgiler öğreniyordu.¹⁴

Bir yandan Şîî bir halifenin veziri, diğer yandan sünni Zengî hükümdarının vekili olarak Mısır'ı yöneten Salâhaddîn, konumundaki bu tutarsızlığı ortadan kaldırmaya çalışırken Fâtımî yandaşlarının kendisine karşı düzenlediği bir sürü komploya da karşı koymak zorunda kalmıştı. Salâhaddîn, Fâtımî halifesinin veziri olduktan sonra kendisine karşı ilk ciddi komplo, Fâtımîlerin son saray ağası Mü'temenü'l-Hilâfe Cevher'in etrafında birleşen bir grup muhalif tarafından kuruldu. Franklarla işbirliği yapan Cevher'in planına göre Haçlılar Dimyat'a saldırarak, Salâhaddîn askerleriyle Dimyat'ı savunmaya giderken Cevher Kahire'de Salâhaddîn'in karargâhını etkisiz hale getirdikten sonra onu ve askerlerini arkadan vuracaklardı.¹⁵ Casusları aracılığıyla durumdan haberdar olan Salâhaddîn komplocularla Frankların iletişime geçmelerini engelleyerek Cevheri etkisiz hale getirdi. Cevher'in öldürülmesini bahane eden Sudanlı ve Ermeni bir grup askerinin isyanı ve Fâtımî halifesi el-Âdid'in isyancılara verdiği destek, Salâhaddîn'i güç bir durumda bıraktı. Ancak Salâhaddîn'in ağabeyi Turanşah'ın halifenin bulunduğu sarayın yakılması emrini vermesi halifenin desteğini çekmesine neden oldu.¹⁶ Böylece halifenin desteğinden mahrum kalan Sudanlı ve Ermeni askerler çözülürken el-Âdid'in isyan sırasında Salâhaddîn'e ihanet etmesi, Fâtımî hilâfetine bir an önce yıkılmasını bir zorunluluk olarak dayatmaktaydı.

Salâhaddîn, ordu içindeki rakiplerinden kurtulup otoritesini sağlamlaştırdıktan sonra, 567/1171 yılında Abbâsî halifesi adına hutbe okutarak iki asırdan ziyade Mısır'da hüküm süren Şîî-Fâtımî hilâfetine tarih sahnesinden kaldırdı.¹⁷ Salâhaddîn'in Fâtımî devletini ortadan kaldırması daha çok Musta'lî İsmâîlilerle vurulan bir darbe olarak değerlendirilebilir. Zira Nizârîler, Nizâr'ın öldürülmesinden sonra Fâtımî halifesi olan Müsta'lî'yi ve onun haleflerini hilâfet makamını gasp etmiş kişiler olarak değerlendirmiş ve onların halifeliğini kabul etmemişlerdi. Fakat Salâhaddîn'in Abbasi halifesi adına hutbe okutarak Mısır'da giriştiği Sünî restorasyon, Şii düşüncenin propaganda merkezi olarak çalışan dârülimleri kapatması ve Şii-İsmâîlî faaliyetleri yasaklaması, İsmâîlî grupların

¹⁴Michael Chamberlain, "The Crusader Era and the Ayyûbid Dynasty", (ed. Carl F. Petry), *The Cambridge History of Egypt*, Cambridge University Press, New York, 1998, s. 219.

¹⁵Bundârî, *Sena'l-Berkü's-Şâmî*, thk. Ramazan Şeşen, IRCICA, İstanbul 2004, s. 26.

¹⁶İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kürûb fî Ahbâri Benî Eyyûb* thk. Cemâleddîn eş-Şeyyâl, Kahire 1953, I, 176-177; Şeşen, *Salâhaddîn*, s. 44-45.

¹⁷İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târih*, thk. M. Yusuf ed-Dekâke, Dârü'l-Kütübil-İlmiyye, Beyrut 2003, X, 33; Bundârî, *Sena'l-Berk*, s. 47.

bir bütün olarak ona karşı düşmanlık beslemesine neden olmuştu. Nitekim 569/1174 yılında Yemenli şâir ve yazar ‘Umâre el-Yemenî¹⁸ ve diğer bazı Fâtımî yandaşları tarafından Salâhaddîn’i devirmek amacıyla düzenlenen darbe girişiminde İsmâilî grupların işbirliği içinde hareket ettiklerini görüyoruz. Fâtımî devletinde bürokrasi ve askeriyede önemli mevkilerde bulunan ve önemli bir kısmını Müsta‘lî İsmâilîlerin oluşturduğu darbeciler, Salâhaddîn’i devirip Fâtımî devletini yeniden kurmak için kalkıştıkları darbe girişiminde Haçlıların yanı sıra Suriye’de bulunan Nizârî İsmâilîlerin de yardımını talep etmişlerdi. Bu amaçla Nizârîlerin Suriye’deki lideri Râşidüddîn Sinân’a gönderdikleri mektupta davetlerinin esasen aynı olduğunu, farklılıklarının önemsiz olduğunu dile getirerek onu Salâhaddîn’e saldırmaya teşvik etmişlerdi.¹⁹ Etkili istihbarat ağı sayesinde bu darbe girişimini de planlama aşamasındayken sonuçsuz bırakan Salâhaddîn, darbecilerin önde gelenlerini idam ettikten sonra Fâtımî sarayındaki görevlileri ve isyana kalkışan askerleri Mısır’ın uzak bölgelerine sürgün etti. ‘Umâre’nin başarısız darbe girişiminden sonra Fâtımî yandaşları tarafından benzeri bazı faaliyetler organize edildiyse de bunlar teşebbüs aşamasındayken bastırıldı.²⁰ Salâhaddîn Mısır’da kendisine karşı düzenlenen komploların fâilleri olarak gördüğü Müsta‘lî dâilerine karşı sert tedbirler alırken bir diğer grup olan Nizârî dâileri Suriye’de davetlerini yaygınlaştırma mücadelesi veriyordu.

2. Şeyhü’l-Cebel Râşidüddîn Sinân ve Nizârî Örgütlenmesi

Mısır’da önemli bir kısmı Müsta‘lî İsmâilîler’den oluşan Fâtımî yandaşları Salâhaddîn’i devirmeye yönelik darbe faaliyetlerine girişirken Suriye’deki Nizârîlerin başında o sıralarda Şeyhü’l-Cebel lakaplı²¹ Râşidüddîn Sinân bulunmaktaydı. Nizârî tarihinin en etkili isimlerinden biri olan Râşidüddîn Sinân b. Selman b. Muhammed Ebü’l-Hasan el-Basrî 520’li yıllarda (1126-1135) Basra yakınındaki ‘Akru’s-Sudan köyünde doğdu.²² İlk eğitimini Basra’da alan Râşidüddîn burada tanıştığı Nizârî dâilerinden etkilenerek Nizârî davete katıldı. Daha sonra Nizârî davetin merkezi olan Alamut’a giderek İsmâilî doktrini üzerindeki eğitimini tamamladı ve 1162 yılında Nizârî davetin başına geçen II. Hasan tarafından Suriye’ye gönderildi. O sırada Zengîlerin hâkimiyetinde bulunan

¹⁸ ‘Umâre el-Yemenî, Şafii mezhebinden olduğu halde Fâtımî devletinin fanatik bir taraftarıydı. Fâtımîlerin son döneminde Yemen’den Mısır’a gelen ‘Umâre, Fâtımî veziri es-Sâlih b. Rüzzi’k’in iltifatlarına mazhar olmuş, himayesini kazanmıştı. Salâhaddîn ve veziri Kâdi el-Fazıl’dan umduğunu bulamayınca da Salâhaddîn’e karşı komplo kurmuştu. ‘Umâre el-Yemenî’nin biyografisi için bkz. İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 431-436; İbn Vâsıl, *Müferric*, I, 212.

¹⁹ Ebü Şâme, *er-Ravzateyn fi Ahbâri’l-Devleteyn: en-Nûriyye ve’s-Salâhiyye*, thk. İbrahim Şemseddîn, Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 2002, II, 189; Yaacov Lev, “Saladin in Egypt”, (Ed. M. Whitby-P. Magdalino-D. Abulafia-B. Arbel), *The Medieval Mediterranean: Peoples, Economies and Cultures 400-1453*, Brill 1999, XXI, 86-87.

²⁰ Makrîzî, *es-Sülûk li-Ma’rifeti Düveli’l-Mülûk*, thk. M. Abdülkadir ‘Atâ, Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1997, I, 163; Şeşen, *Salâhaddîn*, s. 50-51.

²¹ Sinân’ın faaliyetleri hakkında bilgi veren İslam Tarihi kaynaklarında geçmeyen “Şeyhü’l-Cebel” lakabı, Marco Polo tarafından Alamut’un Nizârî liderlerini tasvir etmek için kullanılan ve daha sonra Avrupa’da yayılan “the Old Man of the Mountain”in (Latince: Vetulus de Montanis) Arapça karşılığıdır. Bkz. Marco Plo, *The Book of Ser Marco Polo*, Trans. and Ed. Henri Cordier, London 1903, s. 139-145.

²² Bernard Lewis, “The Ismailities and the Assassins”, (ed. K. M. Setton-Marshall W. Baldwin), *A History of the Crusades*, University of Wisconsin Press, Madison 1969, I, 120; Daftary, *The İsmâ’îlîs*, s. 367.

Musul, Rakka ve Halep üzerinden gizlice geçerek Nizârîlerin Cebel-i Bahra'da kurulmuş en büyük kalelerinden biri olan Kehf kalesine geldi. Şeyh Ebû Muhammed'in liderliğinde organize olan Suriye'deki Nizârî gruplar içinde şöhret kazanan Râşidüddîn, Ebû Muhammed'in ölümünden sonra Alamut'un temsilcisi olarak Suriye'deki Nizârî davetin başına geçti.²³

Nizârîlerin savunma ve saldırı kabiliyetini takviye etmek amacıyla Rusâfa ve Havâbî kalelerini yeniden inşâ eden Sinân, Hospitaller şövalyelerinin elinde bulunan Merkab yakınındaki Ulleyka kalesini ele geçirip tahkim ederek topraklarını tek bir çatı altında birleştirdi.²⁴ Misyaf, Kehf, Kadmus ve Ulleyka kaleleri Sinân'a stratejik pozisyon sağlayan kalelerin başında geliyordu. Cebel-i Bahra'nın doğu yakasında, Hama ve Humus'u gözetleyebilecek bir konumda kurulmuş Misyaf kalesi, ele geçirildiği 1140 yılından itibaren Nizârîlerin Suriye'deki en önemli kalesi ve liderlerinin ikâmet merkezi olarak önemli bir işlev gördü. Önde gelen Nizârî dâîlerin ikâmet merkezi olan Kehf kalesi ise bölgenin Güneybatısında bulunan Tartus'a ve diğer Frank kalelerine bakan konumundan dolayı büyük bir öneme sahipti. Sinân'ın Batı'daki faaliyetlerinin üssü olarak kullandığı Kadmus ile Kuzeybatı'ya açılan Ulleyka kaleleri Nizârîlerin elindeki diğer önemli kalelerdi.²⁵

Hâkimiyeti altındaki kaleler arasında sürekli ve etkili bir istihbarat ağı kuran Sinân, İsmâilî topluluklar arasındaki dâhili kargaşalara son vererek Nizârîleri yeniden organize etti ve fîdâî olarak adlandırılan özel bir birlik kurdu. Nitelikli ve özverili adamlarından seçtiği fedâilerini özel bir eğitime tabi tutan Sinân, üstlenecekleri gizli görevleri başarıyla gerçekleştirmeleri için onlara dil, istihbarat ve kamufraj eğitimi verdi. Sinân'ın hedef gösterdiği şahıslara suikast düzenlerken hayatlarını riske atmaktan çekinmeyen fedâiler²⁶ bazen de bir ücret karşılığında Nizârîlerin siyasi müttefikleri adına suikastlar gerçekleştirdiler.²⁷

²³ Farhad Daftary, "Rashid al-Din Sinan", *EI*², VIII, 442; Mirza, *Syrian Ismailism*, s. 24.

²⁴ Lewis, *Haşhaşiler*, s. 176.

²⁵ Daftary, *Ismailis in Medieval Muslim Societies*, s. 153; Mirza, *Syrian Ismailism*, s. 28.

²⁶ Nizârî fedâilerin haşhaş kullanarak motive olduklarına veya uyuşturucu bağımlısı olduklarına dair rivayetler Haçlılar tarafından tedavüle sokulmuş bir takım efsanelere dayanmaktadır. Haçlılar tarafından Suriye'den Avrupa'ya taşınan Haşhaşî sözcüğü Haçlı Batı literatürünün yanı sıra Yunanca ve İbranice metinlerde değişik formlarda ortaya çıkmıştır. Ortaçağ Batı Literatüründe "Assassini", "Assissini", "Heyssissini", "Hashishin" ve benzeri formlarda görülen "Assassin" terimi Arapça'daki "haşîşî" (çoğulu haşîşîyye, haşîşîyyîn) veya haşşâş (çoğulu haşşâşîn) sözcüklerinden türetilmiş ve 14. yüzyıldan itibaren Batı'da profesyonel katil anlamında kullanılmıştır. (Bkz. B. Lewis, "Hashishiyya", *EI*², III, 267-268; Farhad Daftary, "Assassins", *Encyclopedia Islamica*, III, 911-912). Marco Polo'nun seyahatnamesinde işlediği ve Ortaçağ Avrupası'nda Haşhaşiler (Assassins) imajının şekillenmesinde oldukça etkili olan "Alamut'ta başları dumanlı müritlere takdim edilen gizli cennet bahçesi hikâyesini" de güvenilir kaynaklardan doğrulamak zordur. (Bkz. *The Book of Ser Marco Polo*, s. 139-145). Hülâgü'nün, Alamut kalesini ele geçirdikten sonra kaledeki hazine ve kütüphaneleri araştırma görevi verdiği tarihçi ve devlet adamı 'Atâ Melik el-Cüveynî, Alamut Kalesi'yle ilgili detaylı bilgiler verdiği halde Polo'nun anlattığı bu harika bahçeden veya burada ikâmet edenlerin haşhaş kullandığından bahsetmemektedir. (Bkz. 'Atâ Melik el-Cüveynî, *Târih-i Cihângüşâ*, Dünya-i Kitâb, Tahran 1382, III, 186.) Diğer taraftan Haşhaşiler hakkında malumat veren İslam tarihçileri, Haşîşî isminin iştikâkı veya bu ismin Suriye'deki Nizârîlere hangi gerekçelerle verildiği hususunda açıklama yapmamışlardır. Haşhaşilerle çağdaş olan Eyyûbî dönemi tarihçilerinden Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*

1164 yılında Nizârîlerin lideri II. Hasan Alamut'ta “Kıyamet”i ilan edip, kendisini halife, dâî ve hüccet olarak takdim ettikten sonra şeriatı ve şerî ritüelleri lağvettiğini²⁸ ve kıyameti²⁹ ilan ettiğini bildirdi.³⁰ Alamut'un temsilcisi olan Sinân da ona uyararak bu yeni nizamı Suriye'de başlattı.³¹ Sinân'ın biyografisini ele alan İbnü'l-‘Adîm, Sinân'ın, mensuplarına anneleri, kız kardeşleri ve kızlarıyla birlikte olmayı helal kıldığını ve onları Ramazan orucunu tutmaktan azad ettiğini duyduğunu belirtir.³² Suriye'deki Nizârîlerin bu davranışları Alamut'ta ilan edilen Kıyamet reformunun bir yansımasıydı. Üstelik şeriata aykırı bu davranışları sergilerlerken kendilerini “Sufât” (arınmışlar) olarak niteliyorlardı. İbnü'l-‘Adîm 572/1176 yılının olaylarını zikrederken Cebel-i Summak'ta yaşayan ve kendilerini arınmışlar olarak adlandıran İsmâîlîlerin o yıl günah ve sefahatlerini izhar ettiklerini, kadınlı erkekli içki ortamları düzenlediklerini, erkeklerin kız kardeşlerinden veya kızlarından sakınmadıklarını, kadınların erkek kıyafeti giydiklerini ve içlerinden bazılarınının Sinân'ı Rab olarak ilan ettiklerini belirtir.³³ İbnü'l-‘Adîme göre Cebel-i Summak'ta yaşananları öğrenen Halep hükümdarı el-Melikü's-Sâlih İsmail, buraya askeri bir birlik sevk edince failler dağların müstahkem bölgelerine sığınmışlardır. Cebel-i Summak'ta yaşananların sorumluluğunu kabul etmeyen Sinân ise Haleplileri geri çekilmeye ikna ettiği gibi zanlıları kendisi cezalandırmıştır.³⁴ Böylece Halep Zengîlerinin müdahalesini önleyen Sinân'ın bu grubu cezalandırma yoluna gitmesi, otoritesinin dışında gelişen bir eyleme müdahale olarak değerlendirilebilir.

Lewis, Alamut'ta ilan edilen kıyamet nizamının gerektirdiği değişiklikleri Suriye'de başlatan Sinân'ın bu süreci kendi eliyle bitirmesini, İsmâîlîler arasında

adlı eserinde “Haşîşî” sözcüğünü birkaç yerde zikretmişse de haşhaşîlerin herhangi bir uyuşturucu madde kullandıklarına dair bir ifade kullanmamıştır. Haşhaşîleri Şam civarında meskûn, akidesi bozuk dağlılardan bir grup olarak tanıtan Ebû Şâme, liderlerinin (dâî) haşhaşîlerin cehaletinden ve akli zaaflarından yararlanarak başkalarının yapamayacağı işleri başardıklarını belirtmiş, Haşhaşîlerin Suriye'deki lideri Râşidüddîn Sinân'a atfen “Sâhibü'l-haşîşîyye” (Haşhaşîlerin lideri) ifadesini kullanmıştır. (Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, II, 140-189.) Haşhaşîlerle çağdaş olan diğer bir tarihçi İbn Vâsıl ise Suriye'deki haşhaşîler için “İsmâîlî”, “Bâtîni” veya “Nizârî” ifadelerini kullanmayı tercih etmiştir. (İbn Vâsıl, *Müferric*, I, 208, 249; II, 24.) Diğer yandan Haşhaşîler üzerindeki çalışmalarıyla bilinen Margoliouth, Hodgson, Lewis ve Daftary gibi yazarlar haşhaşî sözcüğünün, düşmanları tarafından Suriye'deki İsmâîlîleri tanımlamaktan çok onları tahkir etmek için kullanılan bir terim olduğunu ileri sürmüştür. (Bkz. D. S. Margoliouth, “Assassins”, *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, II, 138; Marshall G. S. Hodgson, *The Order of Assassins The Struggle of the Early Nizârî İsmâ'îlîs Against the İslamic World*, Mouton&Co, The Hague 1955, s. 136; Lewis, *Haşhaşîler*, s. 33; Daftary, *The İsmâ'îlîs*, s. 10, 328.)

²⁷ Cl. Huart, “Fidâ'î”, *EF*, II, 882; Tahsin Yazıcı, “Fedâî”, *DİA*, XIII, 53.

²⁸ Reşidüddîn Fazlullah, II. Hasan'ın kıyâmeti ilanına kadar namaz ve oruç gibi ibadetleri yerine getiren ve ahkâm-ı şeriyeyi kabul eden Nizârîlerin kıyâmetin ilanından sonra umûr-u dînîyeyi ve erkân-ı şeriatı terketmelerinden dolayı mühlid olarak adlandırıldıklarını belirtmektedir. Bkz. Reşidüddîn Fazlullah, *Câmi 'u 't-Tevârih: İsmâ'îliyyân*, Mîrâs-ı Mektûb, Tahran 1386, s. 98

²⁹ II. Hasan “Kıyamet”i namaz ve oruç dâhil her türlü şerî sorumluluğun kaldırılması manasında kullanmıştır. Bkz. Daftary, *The İsmâ'îlîs*, s. 359.

³⁰ Fazlullah, *Câmi 'u 't-Tevârih*, s. 98; Hodgson, *The Order of Assassins*, s. 150.

³¹ Lewis, *Haşhaşîler*, s. 175.

³² B. Lewis, “Kamâl al-Din's Biography of Râsaid al-Dîn Sinân”, *Arabica*, 13(3), s. 261.

³³ İbnü'l-‘Adîm, *Zübdetü'l-Haleb min Târîhi Haleb*, thk. Sâmî ed-Dehhân, el-Ma'hedü'l-Frensî bi-Dımaşk, Dımaşk 1968, III, 31.

³⁴ İbnü'l-‘Adîm, *Zübde*, III, 31-32.

yaşanan iç çatışmaların otoritesini tehdit etmeye başlamasına bağlamaktadır.³⁵ İsmâîlîler üzerine yaptığı araştırmalarla tanınan Defterî ise Kıyâmet doktrininin Sinân'ın liderliğindeki Suriye Nizârîleri arasında İran'daki gibi merkezî bir doktrin olarak benimsenmediğini belirtir. Defterî, Sinân'ın, Alamut karşısında bağımsız hareket etme alanını giderek genişlettiğini, kıyamet doktrini de kendisine göre yorumlayarak öğrettiğini belirtir fakat nasıl bir kıyamet doktrini öğrettiği hakkında bilgi vermez. İbnü'l-'Adîm'in işaret ettiği Cebel-i Summâk'ta yaşayan Nizârîler arasında baş gösteren sefahate de değinen Defterî, bunun sebebini de burada yaşayan Nizârîlerin kıyamet doktrini tam olarak anlamamasına bağlamaktadır.³⁶ Sinân'ın farklı bir kıyamet doktrini öğretisine sahip olduğunu, Cebel-i Summak'ta yaşanan ahlaksızlıkların ise bu doktrinin eksik anlaşılmasından kaynaklandığını iddia eden Defterî'nin iddiasını doğrulayacak örnekler sunamaması yukarıdaki değerlendirmelerinin Sinân'ı ve yönetimindeki Nizârî topluluğunu aklama çabasına matuf olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Etkili bir istihbarat ağı kurarak Suriye'deki Nizârîler üzerinde güçlü bir otorite kuran ve Nizârî davetin merkezi Alamut'tan bağımsız hareket edebilecek kadar güçlü olan Sinân'ın Cebel-i Summak'ta yaşananlardan habersiz olduğunu iddia etmek de aynı çabanın başka bir ürünü gibi durmaktadır.

Nizârî topluluğu içindeki konumunu güçlendirdikten sonra, kendisi için tehdit unsuru olarak gördüğü Sünnî hükümdarlara ve Haçlılara karşı geliştirdiği politikalarla Suriye'nin bölgesel siyasetinde önemli bir rol oynayan Sinân, Zengîler, Eyyûbîler ve Haçlılar gibi çevresindeki büyük güçlerle esnek ve girift ilişkiler kurdu.³⁷ Franklara karşı mücadele eden Zengîleri ve Eyyûbîleri iki büyük potansiyel düşman olarak kabul eden Sinân, muhtelif kalelerin hâkimiyeti için ara sıra savaşmak zorunda kaldığı haçlılarla ise barışçıl ilişkiler geliştirmeye çalıştı. Bununla birlikte Cebel-i Bahra'nın güney ucunda bulunan ünlü Hısnü'l-Ekrâd kalesini 537/1142'de ele geçiren Hospitaller³⁸ ile Tapınak Şövalyeleri (Templarlar³⁹) Sinân yönetimindeki Nizârî topluluğunu tehdit etmeye başlamıştı.

³⁵ Lewis, "Kamâl al-Din's Biography", s. 241-242.

³⁶ Daftary, *The İsmâ'îlîs*, s. 371-372.

³⁷ Abdullah Nâsırî, "Râşidüddin Sinân: Pişevâ-yi Buzurg-i İsmâîliyân-i Şâm der 'Asr-i Salîbî", *Târîh-i İslâm*, 7, s. 143.

³⁸ Hospitaller tarikatı, ilk olarak 1070'li yıllarda, Kudüs'ün Haçlılar tarafından işgal edilmesinden önce, manastırlarda yaşayan keşişlerin bir araya gelmesiyle kuruldu. O sıralarda Avrupa'dan kabileler halinde Kudüs'ü ziyarete gelenlerin çoğu yollarda hasta ve bitkin düşüyordu. İtalyan tüccarların maddi desteğini arkasına alan Gerard Tenque adlı bir İtalyan şövalye, Kudüs'teki Benedictine Manastırı'nın yanında bir hastane yapmak için Müslümanlardan izin aldı. Bu hastane zamanla Hristiyan ziyaretçilerin konakladığı bir misafirhane mahiyetine büründü. Önceleri hayır işleriyle uğraşan bir hayır kurumu olarak bu tapınağın etrafında toplanan Hospitaller tarikatı daha sonra askeri bir birliğe dönüştü. Hospitaller, Benedictine manastırının adandığı Saint John'a nisbetle Saint John Şövalyeleri adıyla da anılmaktadır. Bunlar Müslüman Araplarla kurdukları ilişkiler sayesinde öğrendikleri Arapçayla Haçlılar'a istihbarat sağlayan bir istihbarat örgütü olarak da çalışmışlardır. Bkz. Michael J. O'neal, *The Crusades Almanac*, Thomson Gale Publishing, USA 2005, s. 146-151; Corliss K. Slack, *Historical Dictionary of the Crusades*, The Scarecrow Press, Lanham 2003. 172-173.

³⁹ 1119 yılında Kudüs'te Hristiyan hacıları korumak amacıyla Hugh des Payens ve Godfrey of Saint Omer öncülüğünde kurulan askerî bir tarikatır. İlk kurulduğunda İsa'nın Fakir Şövalyeleri

Sinân, güvenliğini tehdit eden ve birbirinden bağımsız hareket eden bu iki Frank grubundan Templarlara yıllık 200.000 dinar haraç vermeyi kabul etmek zorunda kalmıştı.⁴⁰ Tapınak şövalyelerine ödediği haraçtan kurtulmak isteyen Sinân, 569/1173 yılında Kudüs Haçlı Kralı I. Amalric'e bir elçi gönderdi. Ödedikleri haracın iptal edilmesi karşılığında Kudüs Haçlı Krallığına işbirliği öneren Sinân'ın teklifini kabul eden Amalric, haracı iptal edeceği sözünü verdi. Ne var ki Templarlar Kral'ın bu ahbine uymadıkları gibi dönüş yolunda Sinân'ın elçisine pusu kurarak onu öldürdüler. Elçiyi öldüren Tapınak şövalyesini cezalandırıp Sinân'dan özür dileyen Amalric'in 570/1174 yılında ölmesi üzerine Sinân'ın Kudüs Haçlı Krallığıyla sürdürdüğü müzakereler de sonuçsuz kaldı.⁴¹

Ortaçağ Haçlı tarihçilerinden William of Tyre (ö. 1184) Sinân'ın elçisinin I. Amalric'e Nizârîlerin topluca Hristiyanlığa girmeye hazır olduklarını bildirdiğini rivayet etmektedir.⁴² Tyre'nin bu rivayetiyle ilgili muhtelif yorumlar bulunmaktadır. Daftary, Sinân'ın amacının yanlış anlaşıldığına kanıt olarak ileri sürdüğü bu rivayetin uydurma bir rivayet olabileceğini belirtir.⁴³ Mirza, Sinân'ın temsilcisinin kendi inançlarıyla Hristiyan inancı arasındaki ilişkiden bahsetme olasılığının bu rivayete kaynaklık yaptığını⁴⁴, Nowell ise Alamut'un desteğini kaybeden ve Müslüman devletlerin tehdidi altında bulunan Sinân'ın pozisyonunu güçlendirmek amacıyla bu teklifte bulunduğunu ifade etmektedir.⁴⁵

Sinân'ın I. Amalric'e sunduğu Hristiyanlığa geçme teklifinin takıyye olup olmadığını doğrulayacak bir bilgidен mahrumuz. Bu teklif, o esnada Nizârîlere karşı büyük bir saldırı hazırlığında bulunan Nureddin Zengi'ye karşı Frankların desteğini sağlamak adına da yapılmış olabilir. Nitekim, Nizârîlerin Hristiyanlığı kabul ederek Kudüs Haçlı Krallığıyla ittifak kurmasından endişe eden Nûreddîn, bu yüzden vefatından kısa süre önce Sinân'a karşı geniş çaplı bir saldırı hazırlığına girişmiş, ancak vefatı nedeniyle bu saldırı gerçekleşmemiştir.⁴⁶

(Poor Knights of Christ) adını alan Tapınak Şövalyeleri daha sonra Kudüs Haçlı Kralı Baldwin'in kendilerine Süleyman Mabedi yanında bir ev vermesi üzerine Süleyman Mabedi Şövalyeleri (Knights of the Temple of Solomon) olarak tanınmış sonra da Tapınakçılar (Templars) olarak meşhur olmuştur. Birçok tarihçiye göre Haçlı tarihi Tapınak şövalyelerinin tarihi ile özdeşdir. Hristiyan toplulukların uzun süre kutsal topraklarda yaşaması bu askerlerin varlığına bağlanmıştır. Tapınak Şövalyeleri, oynadıkları rol itibarıyla birçok açıdan Hospitaller'e benzese de onlara göre daha savaşçı bir kimliğe sahiptir. 1187 yılında Kudüs'ün Sultan Salâhaddîn tarafından fethedilmesi üzerine Akka'ya yerleşen Tapınak Şövalyeleri, 1291 yılında Akka'nın Memlûkler tarafından fethedilmesi üzerine Kıbrıs'a gittiler. Kıbrıs'a taşındıktan sonra savaşmayı terk edip kısa sürede Avrupa'nın önde gelen para işletmecileri arasına girdiler. Bkz. O'neal, *The Crusades Almanac*, s. 151-156.

⁴⁰ Charles E. Nowell, "The Old Man of the Mountain", *Speculum*, 22, 507; Nâsirî, "Râşidüddîn Sinân", s. 161.

⁴¹ Daftary, *The İsmâ'ilîs*, s. 369; Mirza, *Syrian Ismailism*, s. 38;

⁴² Guillaume de Tyre, "Histoire des Croisades", *Collection es Memoires Relatifs a l'Histoire de France*, (ed. M. Guizot), Paris 1825, III, 296-299.

⁴³ Daftary, *The İsmâ'ilîs*, s. 369.

⁴⁴ Mirza, *Syrian Ismailism*, s. 38.

⁴⁵ Nowell, "The Old Man of the Mountain", 506.

⁴⁶ Hodgson, *The Order of Assassins*, s. 187-188.

3. Salâhaddîn'e Yönelik Suikast Girişimleri

569/1174'te Nüreddîn Zengî'nin Dımaşk'ta vefat etmesi üzerine yerine on bir yaşındaki oğlu el-Melikü's-Sâlih İsmâil geçince⁴⁷ Suriye'deki dengeler değişmeye başlamıştı. Musul sahibi Seyfeddîn Gâzî bağımsızlığını ilan ederek el-Cezîre'yi kuşatıp ele geçirmiş, el-Melikü's-Sâlih'in devleti yönetecek yaşta olmadığını düşünen Dımaşk ve Halep emirleri ise İsmail'in atabeyi olabilmek için birbiriyle mücadeleye girişmişlerdi.⁴⁸ Dımaşk'taki emirler, el-Melikü's-Sâlih'in atabeyliğini Halep emirlerinden Sadeddîn Gümüştegin'e kaptırınca Salâhaddîn'i Suriye'ye davet etmek zorunda kaldılar. Salâhaddîn, bu davet üzerine Mısır, Yemen ve Kuzey Afrika'daki konumunu sağlamlaştırdıktan sonra 570 yılının Rebûlevvel ayında (Ekim 1174) Suriye'ye doğru hareket etti.⁴⁹ Dımaşk'a sorunsuz bir şekilde yerleştikten sonra kardeşi Tuğtigin'i buraya nâib bırakıp ordusunun başında kuzeye hareket etti. Ba'lebek, Humus ve Hama'yı kısa bir sürede ele geçiren Salâhaddîn Haleb'e yöneldi. Haleb'i sulh yoluyla teslim almak istediğini bildirdiyse de Gümüştegin şehri teslim etmeye yanaşmadı. Halep yöneticileri Franklarla ve Haşhaşîlerle işbirliğine giderek uzun bir süre direndiler.⁵⁰

Salâhaddîn'in 577/1181 yılında Suriye'deki durumu Abbasi halifesine bildiren mektubu, bu işbirliğinin boyutlarına işaret etmesi bakımından önemlidir. Mektupta, İslam uğruna yaptığı savaşta üç düşman grupla aynı anda mücadele etmek zorunda kaldığını belirten Salâhaddîn, bu grupları şöyle sıralıyordu: İstilacı, kâfir Franklar, mülhid haşhaşîler ve bu iki grupla istihbarat ve ittifak dâhil her türlü işbirliğine giden Musul'daki Zengî emirleri.⁵¹ Salâhaddîn'in esas maksadı Müslüman topraklarını istila eden Franklar'a karşı savaşmaktı fakat bunun için güçlü bir siyasi birlik gerekiyordu. Salâhaddîn'in Müslümanlar arasında kurmayı amaçladığı siyasi birliğin önündeki en büyük engel ise hâkimiyetine karşı direnen Musul-Halep ittifakıydı. Salâhaddîn'in sapkın ve katil olarak tanımladığı Haşhaşîler ise çıkarları için hem Franklarla hem de Salâhaddîn'e muhalif diğer güçlerle rahatlıkla ittifak kurabilirlerdi. Nitekim 570/1174 yılında Haleplilerin teşvikiyle Salâhaddîn'e yönelik ilk suikast girişimleri de böyle bir ittifakın sonucuydu.

Haşhaşîlerin Salâhaddîn'e yönelik ilk suikast girişimi Halep kuşatması esnasında gerçekleşmiştir. Salâhaddîn, otoritesini tanımak istemeyen Haleplileri diplomatik kanallarla anlaşmaya zorlamak istemiş ancak Halepliler sultanın iyi niyetini onun zaafı olarak değerlendirip direnmeye devam etmişlerdi. Haleplilerin anlaşmaya yanaşmayacağını anlayan Salâhaddîn, Humus ve Hama şehirlerini kısa bir sürede ele geçirdikten sonra 3 Cemaziyelahir 570 /30 Aralık 1174'te Haleb'i kuşatmaya başladı.⁵² Bunun üzerine el-Melikü's-Sâlih'in atabeyi sıfatıyla Haleb'i yöneten Sadeddîn Gümüştegin, Râşidüddîn Sinân'a gönderdiği elçiler vasıtasıyla,

⁴⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 58.

⁴⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 58.

⁴⁹ Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, II, 223-224, 227.

⁵⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 65-68; Şeşen, *Salâhaddîn*, s. 64; Şeşen, "Eyyûbîler", *DİA*, XII, 20-21.

⁵¹ Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, II, 57; İbn Vâsıl, *Müferric*, II, 110-111; B. Lewis, "Saladin and the Assassins", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 15(2), s. 239.

⁵² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 67; Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, II, 229.

Salâhaddîn'i öldürmesi karşılığında kendisine birkaç köy ve yüklü miktarda mal vereceğini vadedmişti. Salâhaddîn'i çıkarları ve daveti için potansiyel bir tehdit olarak değerlendiren Sinân da bu teklifi kabul ederek onu öldürmek için fedâîlerini göndermişti.⁵³ Salâhaddîn'in Cevşen Dağı'nda kamp kurmuş ordusuna sızmayı başaran fedâîler, ona suikast düzenlemek üzereyken Nizârî yerleşim alanlarının yakınında yer alan Ebû Kubeys Kalesi'nin sahibi Nâsihüddîn Humârtেকin tarafından fark edildiler. Fedâîlerin niyetini anlayan Humartekîn onları durdurmaya çalıştıysa da hançerlerinden aldığı ölümcül yaralar nedeniyle bunu başaramadı. Humartekîn'i savunmak amacıyla gelen askerler, fedâîlerden çok sayıda kişiyi öldürdü. Bu arada fedâîlerden biri elinde hançeriyle askerlerin arasından sıyrılarak sultanın bulunduğu otağa yönelmeyi başarmıştı. Fedâî, otağın kapısından içeri girmek üzereyken Salâhaddîn'in emîri- candârı Tuğrul tarafından öldürüldü. Bu şekilde Salâhaddîn, Sinân'ın düzenlediği bu ilk suikast girişiminden yara almadan kurtulmuştur.⁵⁴

Ebû Şâme, Salâhaddîn'e yönelik bu ilk suikast girişimi hakkında malumat veren diğer tarihçilerden farklı olarak suikast planının el-Melikü's-Sâlih'in yanında bulunan üst düzey devlet adamlarından müteşekkil bir grubun ortak kararı olduğunu belirtir. Buna göre Halep kuşatması başlayınca el-Melikü's-Sâlih'in⁵⁵ yanında bulunan devlet adamları Salâhaddîn'i öldürmesi için Haşhaşîlerin lideri Sinân'a başvurma kararı almışlardır.⁵⁶ Suikastla ilgili sınırlı malumat veren İbnü'l-Esîr, İbnü'l-Adîm ve İbn Vâsıl ise suikast kararını alan böyle bir heyetten bahsetmeyip Salâhaddîn'e suikast yapması için Sinân'a teklifte bulunan kişinin Gümüştekin olduğunu belirtirler.⁵⁷ Muhtemelen suikast için Haşhaşîlerle işbirliği yapmak Halepli devlet adamlarının ortak kararı olup kararın Haşhaşî lideri Sinân'a bildirilmesi görevi ise Haleb'in yönetimini elinde bulunduran Gümüştekin'e verilmiştir.

Salâhaddîn'i yönelik ilk suikast girişiminde başarılı olamayan Râşidüddîn Sinân, bir yıl sonra yeni bir suikast girişiminde bulundu. 11 Zilkade 571/22 Mayıs 1176'da Salâhaddîn, Haleb'in kuzeyinde bulunan 'Azâz kalesini kuşatırken düzenlenen bu suikast girişimi ilkinde göre daha iyi organize edilmişti. Sinân'ın görevlendirdiği fedâîler kendilerini kamufle ederek Salâhaddîn'in kampına sızmayı ve ordusuna katılmayı başarmışlardı. Salâhaddîn, 22 Mayıs Pazar gecesi Esedîlerin reisi İzzeddîn Çavlı'nın çadırında kuşatmayı yönetirken askerlerin arasından sıyrılan fedâîlerden birinin saldırısına uğramıştı. Fedâî, hançeriyle

⁵³ Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, II, 229; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, III, 21-22.

⁵⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 67; Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, II, 229; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, III, 21-22; İbn Vâsıl, *Müferric*, II, 24; Lewis, "Saladin and the Assassins", s. 239; Şeşen, *Salâhaddîn*, s. 64.

⁵⁵ Salâhaddîn Haleb'i kuşatmaya başlayınca o sırada on iki yaşında olan Nüreddin Zengî'nin oğlu el-Melikü's-Sâlih, Haleb'in ileri gelenlerini toplayarak dokunaklı bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında kendisini hmâyeye muhtaç bir yetim olarak takdim ettikten sonra babasının yaptığı iyilikleri hatırlatmış, sonra da Salâhaddîn'in kendisine yapılan iyilikleri görmezden gelerek zülmettiğini ve elindeki toprakları almak istediğini söylemiştir. Bu konuşmanın etkisiyle ağlayan ve galeyana gelen Halepliler Salâhaddîn'e karşı güçlü bir direnç sergilemiş ve hemen akabinde Haşhaşîlerin lideri Sinân'dan yardım istemişlerdir. Bkz. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 67; İbn Vâsıl, *Müferric*, II, 23. es-Sâlih'in bu konuşmasının Haşhaşîlerle işbirliğinin psikolojik zeminini hazırladığı söylenebilir.

⁵⁶ Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, II, 229.

⁵⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 67; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, III, 21-22; İbn Vâsıl, *Müferric*, II, 24.

Salâhaddîn'in başına vurmuş, ancak hançer Salâhaddîn'in miğferine saplanmıştı. Başından hafifçe yaralanan Salâhaddîn, suikastçının elini sıkıca tutarak ölümcül bir darbe vurmasını engellemiştir. Saldırganın, sultanın boğazına yönelen ikinci hançer darbesi de sultanın zırhı üzerine giydiği "kezâğund"⁵⁸ denilen giysiyi yırtmış, fakat zırhı delememiştir. Salâhaddîn, suikastçının saldırılarına direnirken önde gelen memlûklerinden biri olan Seyfeddîn Yâzkûc el-Esedî imdadına yetişmiş ve suikastçıyı öldürmüştü. Akabinde Salâhaddîn'e saldırmaya azmeden diğer fedâiler ise sultanın yardımına koşan emirleri tarafından öldürülmüştür.⁵⁹

Sinân'ın düzenlediği bu suikast girişiminden hafif yaralı olarak kurtulan Salâhaddîn, 'Azaz kuşatması boyunca güvenlik önlemlerini arttırmıştır. Bu bağlamda ahşaptan yapılmış daha korunaklı bir çadır yapan Salâhaddîn, çadırının kapısına yerleştirdiği hâciplerle de emniyetini sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca sultan bu saldırıdan sonra tanımadığı ve niyetine güvenmediği kimseleri de yanına yaklaştırmamıştır.⁶⁰

Nizârî fedâilerin düzenlediği bu ikinci suikast girişimi ile ilgili kaynaklarımızda ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Fakat Ebû Şâme dışındaki diğer kaynaklar bu suikast girişiminin nedeniyle ilgili bilgi vermemektedir. Ebû Şâme'nin, suikastla ilgili aktardığı İmâdeddîn el-İsfahânî, İbn Ebî Tayy ve Kâdiü'l-Fâzıl'ın rivayetlerinden yalnızca İbn Ebî Tayy'ınki suikastın nedeniyle ilgili bilgi vermektedir. İbn Ebî Tayy, Salâhaddîn'in Buzâ'a ve Menbic kalelerini fethetmesi üzerine ellerindeki kaleleri bir bir yitirdiklerini fark eden Haleplilerin sultana suikast düzenleme alışkanlıklarına geri döndüklerini belirtir. İbn Ebî Tayy'a göre Halepliler'in ilk suikastta yaptıkları gibi Haşhaşilerin lideri Sinân'a başvurarak Salâhaddîn'i öldürmeleri karşılığında ona yüklü miktarda mal vaadinde bulunmaları üzerine Sinân arkadaşlarından bir grubu Salâhaddîn'i öldürmeleri için 'Azâz'a göndermiştir.⁶¹

Karmatîler ve Râşidüddîn Sinân hakkında bir makale⁶² yazan M. Şerefettin Yaltkaya ise Salâhaddîn'e düzenlenen suikast girişimlerinin asıl sebebinin Nureddîn'in vefatından sonra tahta geçen el-Melikü's-Sâlih'in Halep'teki şiiilere tanıdığı bir takım haklara bağlamaktadır. Buna göre babasının yasakladığı bazı Şii ritüellerini serbest kılan el-Melikü's-Sâlih, Halep'teki Şiiilerin kendi mezheplerine göre ezan okumalarına, namazlarda besmeleyi cehren okumalarına, cenazelerinin önünde on iki imamın ismini zikretmelerine ve cenaze namazını beş tekbirle

⁵⁸ Farsça kazâkund, kezâkund, kejâkund veya kejâğund gibi sözcüklerin muharrefi olan kezâğund ipek ve pamuktan yapılan ve savaş esnasında zırhın üstüne giyilen özel bir kıyafettir. Bkz. Ali Ekber Dihhudâ, *Lüğatnâme-i Dihhudâ*, Müessesesi-i İntişârat ve Çap-i Dânişgâh-i Tahran, Tahran 1377, XII, 578.

⁵⁹ İbn Şeddâd, *en-Nevâdirü's-Sultâniyye*, s. 96; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 67; İbn Vâsıl, *Müferric*, II, 44-45; Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, II, 269-271; İbnü'l-'Adîm, *Zübde*, III, 28-29;

⁶⁰ İbn Vâsıl, *Müferric*, II, 45; Bundârî, *Sena'l-Berk*, s. 47, 122-123.

⁶¹ Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, II, 269.

⁶² M. Şerefettin Yaltkaya bu makalede Râşidüddîn Sinân'ın, ölümünden 135 sene sonra Ebû Firâs b. Cevşen adlı bir batını tarafından yazılmış Arapça bir biyografiyi Türkçe tercümesiyle birlikte vermiştir. Bkz. M. Şerefettin Yaltkaya, "Karâmita ve Sinân Râşidüddîn", *DİFM*, II (7), 1928, s. 45-80.

kılmalarına müsaade etmişti.⁶³ Haleb'in Salâhaddîn'e teslim edilmesi hâlinde kendilerine tanınan bu haklardan mahrum kalacaklarını düşünen şiiler el-Melikü's-Sâlih lehinde propaganda yaparak Haleplileri onun etrafında birleştirmiş ve Salâhaddîn'i ortadan kaldırmak üzere Haşhaşîlerin reisi Sinân'a başvurmuşlardı. Yaltkaya'ya göre suikast planları Salâhaddîn'in kendi mezheplerine karşı asla müsamaha göstermeyeceklerini düşünen Halepli şiirler⁶⁴ tarafından kurgulanmıştı.⁶⁵

Sinân'ın Haleplilerle işbirliğine giderek Salâhaddîn'e suikast girişimlerinde bulunması iki tarafın çıkarları açısından da anlaşılabilir bir zemine dayanmaktaydı. Haleplilerin teşviki, Salâhaddîn'e düzenlenen suikastların temel sebebi gibi görünse de, Sinân'ın bu işi yapması için özel nedenleri vardı. Salâhaddîn'in Mısır'da kendisine karşı komplo kuran İsmâîlîlere karşı giriştiği sistemli tasfiye hareketi, İsmâîlî propagandayı yasaklaması, Ehl-i sünnet fikirlerinin yaygınlaşmasında önemli bir rolü bulunan medreseler açması ve Suriye ile Mısır'ı birleştirerek kuracağı devlet, Sinân'ın liderliğindeki Nizârîler tarafından ciddi bir tehdit olarak değerlendirilmişti. Bu nedenle Sinân, Salâhaddîn henüz Mısırda iken ona karşı komplo kuran Fâtımî yandaşlarıyla işbirliğine gitmiştir. Nitekim Salâhaddîn Mısır'daki Fâtımî yandaşları tarafından kendisine karşı düzenlenen bir komplo nedeniyle Nüreddîn Zengî'ye gönderdiği bir mektupta komplocuların Sinân'la işbirliğine gittiğini ifade etmektedir.⁶⁶ İsmâîlîlerle ilgili yaptığı çalışmalarla tanınan Mustafa Gâlib, *Beytü'd-Da'vetil-İsmâîliye* adlı müellifi meçhul bir kitaba dayanarak, Reşüddîn Sinân'ın Kahire'ye Salâhaddîn'i tehdit etmek amacıyla Hasan el-İkrimî adında bir fedâî gönderdiğini, sultanın sarayına sızmayı başaran fedâînin gece yatağında uyuyan sultanın başucuna kanlı bir hançer bıraktığını söylemektedir.⁶⁷ Diğer kaynaklarımızda geçmeyen bu bilgi şayet doğruysa Sinân'ın Salâhaddîn'i henüz Suriye'ye gelmeden önce ciddi bir tehdit olarak gördüğünü ve ona karşı bazı hamleler yaptığını göstermesi açısından önemlidir.

Elimizdeki tarih kaynakları Salâhaddîn'e düzenlenen yukarıda değindiğimiz iki suikastın dışında herhangi bir suikasttan bahsetmezler. Fakat British Museum'da bulunan müellifi meçhul bir yazmada⁶⁸ Bâtınîlerin Salâhaddîn'e başka bir suikast

⁶³ Yaltkaya, "Karâmita ve Sinân Râşidüddîn", s. 42-43.

⁶⁴ Yaltkaya'nın, Salâhaddîn'e düzenlenen suikastların sorumlusu olarak şiileri göstermesi ve suikast teklifini Sinân'a ileten Gümüştekin'in ismini zikretmemesi, el-Melikü's-Sâlih ve diğer sünni devlet adamlarını aklamaya yönelik bir değerlendirme olarak kabul edilebilir. Zira hadiseyi ele alan kaynaklarımızın hiçbirinde suikast planlarının Halep şiilerinin inisiyatifleriyle gerçekleştiğine dair bir bilgi mevcut değildir. Ebû Şâme, diğer tarihçilerden farklı olarak suikast planının el-Melikü's-Sâlih'in yanında bulunan üst düzey devlet adamlarından müteşekkil bir grubun ortak kararı olduğunu belirtse de bu grubun Şiilikle ilişkisine dâir bir bilgi vermemektedir. Bkz. Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, II, 229.

⁶⁵ Yaltkaya, "Karâmita ve Sinân Râşidüddîn", s. 42.

⁶⁶ Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, II, 189.

⁶⁷ Mustafa Gâlib, *Târihü'd-Da'vetil-İsmâîliye*, Dârü'l-Endülüs, Beyrut 1965, s. 265-266.

⁶⁸ Prof. A. S. Tritton'un dikkat çektiği *Suhbetü'l-Mülük* adlı bu yazma eser (British Museum, MS Or. 9446) Câhiz'a atfedilmektedir. Eser, Salâhaddîn'e düzenlenen suikastla ilgili bilgi verdiği göre Câhiz'a ait olması imkansızdır. Zira Câhiz'in vefat tarihi (255/869) çok daha öncedir. Eserle ilgili geniş bilgi için bkz. A. S. Tritton, "Sidelights on Muslim History", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 21 (1/3), 1958, s. 464.

teşebbüsünde bulduklarıyla ilgili bir rivayet yer almaktadır. Buna göre Salâhaddîn Dımaşk'ta bir ceviz ağacının altından geçerken, ağacın üstünde saklanmış bir Bâtînî Salâhaddîn'in bindiği atın üstüne atlamış, fakat mesafeyi ayarlayamadığından dolayı atın üstüne değil, arkasına düşen batını, düştüğü yerde Salâhaddîn'in arkadaşları tarafından öldürülmüştür.⁶⁹ Dımaşk'taki bu üçüncü suikast girişiminin gerçekleştiği zamanla ilgili bilgi verilmemesi olayın Misyaf kuşatmasından önce olabileceğini akla getirmektedir. Çünkü Salâhaddîn, Azaz kalesini ele geçirdikten (11 Zilhicce 571/21 Haziran 1176) ve Haleplilerle anlaştıktan (Muharrem 572/ Temmuz 1176) sonra Dımaşk'a dönmemiş, Râşidüddîn Sinân'ı cezalandırmak amacıyla Misyaf kalesine yönelmiştir. Misyaf kuşatmasından sonra Salâhaddîn'le Râşidüddîn arasında herhangi hasmâne bir olayın gerçekleşmediğini⁷⁰ nazara aldığımızda bu olayın kuşatmadan önce gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Öte yandan Salâhaddîn'in biyografisini yazan tarihçiler tarafından kaydedilmeyen bu olayın, Salâhaddîn-Râşidüddîn ilişkisine dair çok sayıda menkıbenin uydurulduğunu dikkate alırsak daha önce gerçekleşen iki suikastın uydurma bir versiyonu olması da ihtimal dâhilindedir.

4. Misyaf Kuşatması

Sultan Salâhaddîn, 38 günlük bir kuşatmadan sonra 11 Zilhicce 571/21 Haziran 1176'da 'Azâz kalesini ele geçirdi.⁷¹ 'Hem bölgeyi ihâta eden hem de Haleb'in güvenliğini doğrudan etkileyen konumu dolayısıyla stratejik bir kale olan Azâz'ı alan Salâhaddîn, Halepli yöneticilerin Haşhaşîlerle işbirliğine giderek kendisini öldürtmeye çalışması üzerine Haleb'i yeniden kuşattı. Salâhaddîn'e karşı uzun süreli bir mukavemet gösteremeyeceklerini anlayan Halepliler anlaşma teklifinde bulundular. Sulh teklifini kabul eden Salâhaddîn, yüksek hâkimiyetini tanımaları karşılığında Halep ve civarının el-Melikü's-Sâlih'te kalmasına muvafakat ederek 'Azâz kalesini Nûreddîn'in küçük kızına verdi. Musul ve Mardin sahiplerinin de kabul ettiği bu anlaşmaya göre taraflardan biri anlaşmaya uymazsa diğerleri hiçbir koşul ileri sürmeden ona karşı işbirliği yapacaklardı.⁷² Böylece Halep, Musul ve Haşhaşîler arasındaki ittifakı bozan Salâhaddîn, Haşhaşî lideri Sinân'ı müttefiklerinden tecrit ederek kendisine karşı girişilecek yeni bir suikastın de önünü aldı.

Salâhaddîn, Haleplilerle anlaştıktan sonra Muharrem 572'de (Temmuz 1176) Sinân'ın kontrolü altında bulunan İsmâilî bölgelere yöneldi. İsmâilîlerin oturduğu çok sayıda bölgeyi yağmaladıktan sonra Râşidüddîn Sinân'ın ikamet ettiği Misyaf kalesini kuşattı.⁷³ Sinân'ın elindeki en görkemli kale olan Misyaf'ı büyük mancınıklarla vurmaya başladı. Kuşatmanın şiddetine karşı uzun süre mukavemet gösteremeyeceğini anlayan Sinân, komşuları olan Hama sahibi ve Salâhaddîn'in dayısı Şihâbeddîn Mahmûd b. Tekeş'e başvurarak Salâhaddîn'le aralarını bulmasını istedi. Sinân'ın arabuluculuk teklifini kabul eden Şihâbeddîn,

⁶⁹ Tritton, "Sidelights on Muslim History", s. 467; Lewis, "Kamâl al-Din's Biography", s. 258.

⁷⁰ Lewis, "Kamâl al-Din's Biography", s. 259; Daftary, *The İsmâ'îlis*, s. 370.

⁷¹ İbn Vâsıl, *Müferric*, II, 45.

⁷² İbnü'l-'Adîm, *Zübde*, III, 30; Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, II, 278.

⁷³ İbn Vâsıl, Misyaf kuşatmasının başladığı tarihi 10 Muharrem 572, Ebû Şâme ise 20 Muharrem olarak vermektedir.

Salâhaddîn'den kuşatmayı kaldırmasını isteyince Salâhaddîn, dayısını kırmayarak kuşatmayı kaldırdı.⁷⁴

Kaynaklarımız başarılı bir şekilde sürdürülen Misyaf kuşatmasının beklenmedik bir anda kaldırılması ile ilgili farklı nedenler ileri sürmektedir. İbnü'l-Esîr, ağır kuşatma altında bulunan Râşidüddîn Sinân'ın Salâhaddîn'in dayısından arabuluculuk yapmasını istediğini, bunu yapmadığı takdirde onu ve Salâhaddîn'in diğer akrabalarını öldürmekle tehdit ettiğini belirtmektedir. Buna göre kendisine karşı girişilecek bir suikast şantajından çekinen Şihâbeddîn, Salâhaddîn'e gelerek Sinân için şefaata talebinde bulunmuş, Salâhaddîn de bunu olumlu karşılayarak kuşatmayı kaldırmıştır.⁷⁵ İbn Ebî Tayy, Salâhaddîn'in kuşatmayı kaldırarak Sinân'la anlaşmaya varmasının esas sebebini o sırada Bikâ'a baskın düzenleyen Frankların Dimaşk ve çevresine saldırma ihtimaline dayandırmaktadır. Buna göre Salâhaddîn, korunmasız bölgelere ani baskınlarda bulunabilecek Frankların zafer elde etmelerinden korkarak Sinân'la anlaşmış ve Dimaşk'a geri dönmüştür.⁷⁶ İbn Vâsıl ise arabuluculuk rolünü üstlenen Hama sahibi gelinceye kadar Salâhaddîn'in büyük zararlar verdiği Râşidüddîn Sinân'dan intikamını aldığını belirtmektedir.⁷⁷ Ayrıca kuşatmanın kaldırılmasında uzun zamandan beri seferî halde bulunan askerlerin yorgunluğunun ve dinlenme ihtiyaçlarının da etkisi olmalıdır. Zira kuşatma kaldırıldıktan sonra muhtelif bölgelerden gelen askerler elde ettikleri ganimetlerle birlikte memleketlerine dönüp istirahat etmek için izin istemiş, Salâhaddîn de onlara izin vermiştir.⁷⁸ Kuşatmanın kaldırılması ile ilgili farklı nedenleri ileri süren bu rivayetlerden en makul olanın İbn Ebî Tay'a ait olduğunu söyleyebiliriz. Zira Salâhaddîn, Sinân'la anlaşıp Hama'ya döndükten sonra Franklar yağma akınlarına son vermek zorunda kalmışlardı.⁷⁹ Askerlerin yorgunluğu ve dayısının arabuluculuğu ise Frank saldırıları nedeniyle kuşatmayı kaldırma kararı alan sultanın bu kararını kolaylaştıran tali nedenlerdir.

Muhtemelen, Salâhaddîn'in Sinân'ı bunalttığı bir anda kuşatmayı kaldırmasını ve Sinân'la anlaşmasını umulmadık bir gelişme olarak değerlendiren bazı tarihçiler uzlaşmayla ilgili olağanüstü denilecek bazı sebepler dile getirmişlerdir. Salâhaddîn'in Misyaf'ı kuşatması ve kuşatmayı kaldırmasıyla ilgili fantastik bilgiler veren tarihçilerden biri Râşidüddîn Sinân'ın biyografisini yazan İsmâilî yazar Ebû Firas b. Cevşen'dir. Ebû Firas'a göre kuşatma esnasında Sinân'ın olağanüstü güçlere sahip olduğunu gördükten sonra dehşete kapılan Salâhaddîn, Sinân'dan eman dilemiş, savaş mühimmatını da arkasında bırakarak kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmıştır. Ebû Firas, Misyaf kuşatmasından sonra Sinân'a boyun eğmek zorunda olduğunu hisseden Salâhaddîn'in Nizârî davete bağlı her kale için ödenek tahsis ettiğini de sözlerine eklemektedir.⁸⁰ Salâhaddîn'le Râşidüddîn'in bu olaydan sonra dostluk kurduklarını da iddia eden Ebû Firas,

⁷⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 81; Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, II, 278; İbnü'l-'Adîm, *Zübde*, III, 30-31; İbn Vâsıl, *Müferric*, II, 47-48; Lewis, "Saladin and the Assassins", s. 240; Şeşen, *Salâhaddîn*, s. 68.

⁷⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 81.

⁷⁶ Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, II, 279.

⁷⁷ İbn Vâsıl, *Müferric*, II, 47-48.

⁷⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 81.

⁷⁹ Şeşen, *Salâhaddîn*, s. 69.

⁸⁰ Yaltkaya, "Karâmita ve Sinân Râşidüddîn", s. 53-59.

Frankların Akka'ya saldırısı esnasında Sinân'ın iki fedâisi aracılığıyla mucizevi bir şekilde Salâhaddîn'in yardımına koştuğunu ve onu mağlubiyetten kurtardığını belirtir.⁸¹

Ebu Firas'ın eseri Sinân'ın menkıbelerinin anlatıldığı efsanevî olaylarla dolu bir kitap olup batıniler tarafından kurgulanmış şifahi anlatılara dayanmaktadır. Ebû Firas'ın Misyaf kuşatmasını anlatırken Salâhaddîn'in dayısı Şihâbeddîn ile yeğeni Takiyüddîn'i sık sık karıştırması, kitabını yazarken yazılı kaynaklardan yararlanmadığına, yerel sözlü geleneğe dayandığına örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Sinân'ın vefatından 135 yıl sonra⁸² hazırlanan kitabın yazıldığı dönem, Nizârîlerin Suriye toplumun güçlü bir figürü olduğu ve gayri islami bir topluluk olduklarına dair iddialara karşı kendilerini savunma ihtiyacı hissettikleri bir dönemdi.⁸³ Bu nedenle Ebû Firas'ın keramet sahibi büyük bir evliya olarak tasvir ettiği Sinân'ı, Allah yolunca cihad eden Salâhaddîn'le dost göstermesi ve onunla Haçlılara karşı işbirliği içinde savaşan bir kahraman olarak tasvir etmesi anlaşılabilir bir durumdur.

Salâhaddîn'in Sinân'la uzlaşmasına dair Ebû Firas'ın naklettiği hikayelere benzer bir hikaye bu sefer daha ciddi bir tarihçi olan Kemâleddîn ibnü'l-'Adîm tarafından rivayet edilmiştir. Halepli tarihçi İbnü'l-'Adîm'in, kardeşinin tanıklığına dayanarak anlattığı bu hikâyeye göre Sinân, Salâhaddîn yalnızken ona mesajını iletmesi için bir elçi göndermiş. Salâhaddîn elçinin üstünü arattırdıktan sonra iki memlûku hariç diğer adamlarını dışarı çıkarmışsa da elçi sultanın yalnız kalması için ısrar etmiş. Salâhaddîn bu ikisini yanından ayırmayacağını, mesajı söylememesi hâlinde çıkabileceğini söyleyince elçi, bunları niye çıkarmadığını sormuş. Salâhaddîn, bu iki memlûkun çocukları gibi olduğunu, kendisiyle onlar arasında fark olmadığını söylemiş. Bunun üzerine o iki memlûka dönen elçi "Size efendim (Sinân) adına bu sultanı öldürmenizi emretseydim, onu öldürür müydünüz? Diye sorunca memlûklar kılıçlarını çekerek "Evet! Bize dilediğinizi emredebilirsiniz." yanıtını vermişler. Bu cevap karşısında Salâhaddîn hayretler içinde kalırken elçi o iki memlûkü da yanına alarak dışarı çıkmış. Yaşadığı bu manzara karşısında dehşete kapılan Salâhaddîn ise o andan itibaren Sinân'la barışçıl bir ilişki geliştirmeye ve onu hoşnut tutmaya çabalamıştır.⁸⁴ Olayın geçtiği yer ve zaman hakkında bilgi verilmeyen bu hikâyeye göre Salâhaddîn'in en yakınında tuttuğu adamlar dahi Sinân'ın fedâileri olup efendileri dilediği vakit Salâhaddîn'i öldürme imkânına sahiptiler. Sinân'ı olağan üstü güçlere sahip efsunlu bir şahsiyet olarak tasvir eden anlatıların erken bir tarihte başladığını gösteren bu hikaye, Salâhaddîn'in Sinân'la anlaşmasını mazur göstermeye veya izah etmeye yönelik bir çabanın ürünü gibi görünmektedir. İbnü'l-'Adîm'in, Nizârîlerin siyasi ve dini faaliyetlerinin yoğun olarak görüldüğü şehirlerden biri olan Haleb'e mensubiyeti ise Nizârî lideri Sinân'la ilgili bu tür menkıbevi hikâyeleri duymasını kolaylaştırmış olmalıdır.

⁸¹ Yaltkaya, "Karâmita ve Sinân Râşidüddîn", s. 60-62.

⁸² Ebû Firas, kitabını 724/1323-1324 yılında telif etmiştir ki bu tarih, Râşidüddîn Sinân'ın (ö. 589/1193) ölümünden 135 yıl sonrasına tekabül etmektedir.

⁸³ Lewis, "Saladin and the Assassins", s. 243.

⁸⁴ Lewis, "Kamâl al-Din's Biography", s. 236-237, 266-267.

Misyaf kuşatmasını ele alan kaynaklar, Salâhaddîn'in Sinân'la yaptığı anlaşmanın içeriği hakkında neredeyse hiçbir açıklamada bulunmazlar. Yalnızca İbnü'l-Adîm, Sinân'ın esir tuttuğu, Nûreddîn Zengî'nin önde gelen emirlerinden biri olan İzzeddin Curdik en-Nûrî'yi, Şemseddîn Ali İbnü'd-Dâye'yi ve kardeşleri Sâbiküddîn'i ve Bedreddîn'i serbest bırakmasını bu antlaşmanın şartlarından biri olarak öne sürmektedir.⁸⁵ Fakat İbnü'l-Esîr de dâhil diğer kaynaklarımız Evlâdü'd-Dâye kardeşlerin⁸⁶, bir darbe sonucu el-Melikü's-Sâlih'in atabeyliğini ele geçiren Sadeddîn Gümüştakin tarafından tutuklandıklarını, serbest bırakılmalarının ise Salâhaddîn'in Haleplilerle yaptığı anlaşmanın bir maddesi olduğunu belirtirler.⁸⁷ Salâhaddîn'in, Nûreddîn'in vefatı üzerine Şâm seferine çıkarken Gümüştakin'in Evlâdü'd-Dâye'yi tutuklamasını bu seferin önemli gerekçelerinden biri olarak göstermesi⁸⁸ de bu son rivayetin doğru olduğunu düşündürmektedir. Bu durumda Salâhaddîn'in Misyaf kuşatmasına son verirken Sinân'la hangi şartlarda bir anlaşmaya vardığı meçhul kalmaktadır. Fakat Misyaf kuşatmasından Salâhaddîn ve Sinân'ın 1193'teki ölümlerine kadar geçen on yedi yıllık süre zarfında Sinân'ın Salâhaddîn'e karşı yeni bir suikast teşebbüsünde bulunmaması ve tarafların barış içinde yaşaması bu anlaşmanın bir "saldırmazlık anlaşması" olarak adlandırılmasını mümkün kılmaktadır.

Misyaf anlaşmasından sonra Salâhaddîn önemli bir tehditten kurtulurken Sinân'ın öncülüğündeki Nizârî fedâiler suikastlarına devam etmişlerdir. 573/1177 yılında el-Melikü's-Sâlih'in veziri Şihâbeddîn b. el-'Acemî'nin Halep'te bir Cuma günü Nizârî fedâiler tarafından öldürülmesi⁸⁹, Haleple Sinân arasındaki ilişkilerin gergin bir atmosfere girmesine neden olmuştur. es-Sâlih'in 575/1179-1180 yılında Nizârîlerin elindeki Hacîra köyünü alması üzerine Sinân Halep'e gönderdiği ajanları vasıtasıyla şehirdeki çok sayıda çarşığı ateşe vermiştir.⁹⁰ Bu kundaklamadan sonra tek bir casusun bile yakalanamaması⁹¹, casusların gizlenme yetenekleri veya Halep'teki destekçileri sayesinde mümkündür olmalıdır.

5. Marquis Conrad Suikastı

Haçlıların III. Haçlı Seferi'nde kazandıkları başarılarında önemli bir rolü bulunan Marquis Conrad of Montferrat'ın öldürülmesi Râşidüddîn Sinân'ın son suikastı

⁸⁵ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, III, 30-31.

⁸⁶ Mecdüddîn, Şemseddîn, Sâbiküddîn ve Bedreddîn b. Dâye (Evlâdü'd-Dâye) Nûreddîn Zengî'nin önde gelen emirlerindendi. Nûreddîn'le sütkardeşi olan Mecdüddîn onunla birlikte yetişmiş ve saltanatı boyunca onun en yakın adamlarından biri olmuştu. Nûreddîn vefat ettiği sırada Halep'in kontrolünü elinde tutan diğer üç kardeş ise önemli iktâlara sahiptiler. Şeyzer Şemseddîn'in, Tell Bâşir ve Caber kalesi Sâbiküddîn'in, Antep ve Azaz ise Bedreddîn'in elindeydi. Nûreddîn nezdindeki konumlarından dolayı el-Melikü's-Sâlih'in atabeyliğine daha çok hak sâhibi olan Evlâdü'd-Dâye, el-Melikü's-Sâlih'i Halep'e getirdikten hemen sonra Sadeddîn Gümüştakin tarafından derdest edilerek tutuklanmışlardı. Bkz. İbn Vâsıl, *Müferric*, II, 9-11; R. Stephen Humphreys, *From Saladin to the Mongols: The Ayyubids of Damascus, 1193-1260*, SUNY Press, Albany 1977, s. 31-32.

⁸⁷ İbnü'l-Esîr, *et-Târîhu'l-Bâhir fi'd-Devleti'l-Atâbekiyye*, thk. Abdülkâdir Ahmed Telimât, Kâhire 1963, s. 176; İbn Vâsıl, *Müferric*, II, 9-10; Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, II, 278.

⁸⁸ İbn Vâsıl, *Müferric*, II, 11.

⁸⁹ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, III, 32-33; İbn Vâsıl, *Müferric*, II, 63.

⁹⁰ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, III, 38-39.

⁹¹ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, III, 39.

olarak tarihe geçmiştir. Kudüs Haçlı Kralı I. Amalric'in kız kardeşi Isabella ile evlenerek Kudüs Krallığı üzerinde hak iddia etmeye başlayan Conrad'ın 28 Nisan 1192'de Akka'da taç giyme törenine hazırlandığı bir sırada iki suikastçının hançeriyle öldürülmesi, Frankları derinden etkilemiştir. Kaynakların önemli bir kısmı suikastın Sinân'ın gönderdiği fedâiler tarafından işlendiği konusunda hemfikirlerse de azmettiricinin kim olduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Ebû Şâme ve İbn Vâsıl, suikasti gerçekleştirdikten sonra yakalanan iki Nizârî fedâinin sorgularında İngiltere Kralı Richard'ı azmettirici olarak gösterdiklerini belirtirler.⁹² Salâhaddîn'in biyografisini yazan İbnî Şeddâd, hadise esnasında Sûr'da bulunan Salâhaddîn'in elçisine dayanarak suikastın Conrad'ın iki arkadaşı tarafından işlendiğini belirterek farklı bir görüş dile getirirse de suikastın azmettiricisi olarak İngiltere kralını işaret etmektedir.⁹³ Sinân'ın biyografisini yazan Ebû Firas, suikast kararının Haçlılar karşısında zor durumda olan Salâhaddîn'e yardım etmek isteyen Sinân'a ait olduğunu ifade eder.⁹⁴ İbnü'l-Esîr ise suikastın planlayıcısı olarak Salâhaddîn'i göstermektedir. İbnü'l-Esîr'e göre Salâhaddîn, yüklü bir para karşılığında Sinân'dan İngiltere Karlı Richard ile Conrad'ı öldürmelerini istemiş, İngiltere kralının öldürülmesini maslahatı için uygun görmeyen Sinân rahip kılığında gönderdiği iki adamıyla Conrad'ı öldürmüştür.⁹⁵

Çok sayıda kuşku barındıran Conrad suikastının⁹⁶ azmettiricisiyle ilgili şüpheler İngiltere Kralı Richard'ın bu cinayetten dolayı suçlu bulunmasına ve bir süreliğine Avusturya'da hapiste tutulmasına engel olamamıştır. Conrad'ın ölümünden hemen sonra İngiltere karalının, yeğeni II. Henry'i Conrad'ın hamile eşi Isabella ile evlendirip onun yerine geçirmesi⁹⁷ de suikast emrinin Richard tarafından verilmiş olabileceğini akla getirmektedir. Hakkındaki iddiaları reddeden Richard ise ancak kefaletle serbest kalabilmiştir.⁹⁸ Ayrıca Suikastın azmettiricisi olarak görülen Richard'ı aklamak için Râşidüddîn Sinân'a atfedilen bir mektup tedavüle sokulmuştur. Muhtemelen Richard tarafından yazdırılan ve Avrupa'daki bütün prenslere hitap eden bu mektupta Sinân, İngiltere kralının suikastla alakası olmadığını, suikastın bizzat kendi emri olduğunu ifade etmektedir.⁹⁹

İbnü'l-Esîr'in, suikastın azmettiricisi olarak Salâhaddîn'i göstermesi ise tarihi gerçeklerle uyuşmamaktadır. Zira aralarında husumet bulunan İngiltere kralı ile Conrad arasında iktidar mücadelesi yaşanmaktaydı. Ayrıca Müslümanlarla anlaşma yapmak isteyen Conrad bu amaçla Salâhaddîn'e bir elçi göndermişti, iki

⁹² Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, IV, 175-176; İbn Vâsıl, *Müferric*, II, 381-382.

⁹³ İbn Şeddâd, *en-Nevâdirü's-Sultâniyye*, s. 310.

⁹⁴ Yaltkaya, "Karâmita ve Sinân Râşidüddîn", s. 60-62.

⁹⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 213-214.

⁹⁶ Conrad of Montferrat'e düzenlenen suikastın azmettiricisinin kimliğine dair şüpheler hakkında bkz. Patrick A. Williams, "The Assassination of Conrad of Montferrat: Another Suspect?", *Traditio*, 26, s. 381-389.

⁹⁷ İbn Vâsıl, *Müferric*, II, 382; Lewis, "The İsmailities and the Assassins", s. 125-126.

⁹⁸ Farhad Daftary, *Alamut Efsaneleri*, çev. Özgür Çelebi, Yurt Kitap-Yayın, Ankara 2008, s. 120-121.

⁹⁹ Joseph F. Michaud, *Michaud's History of the Crusades*, Trans. W. Robson, London 1852, III, 434.

taraf arasında müzakereler resmen başlamıştı. Bu nedenle Salâhaddîn, barış müzakerelerinin devam ettiği bir anda Conrad'ın öldürülmesinden hoşlanmamış, suikasti bir talihsizlik olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁰ Suikast hadisesi esnasında Salâhaddîn'in yanında bulunan İmâdeddîn el-İsfahani'nin hadiseyle ilgili verdiği bilgiler de suikastın planlanmasında Salâhaddîn'in rolünün bulunmadığını göstermektedir. Conrad'ın katlinin münasebetsiz bir ana denk geldiğini söyleyen İmâdeddîn, sultanın bundan hoşlanmadığını açıkça belirtmektedir.¹⁰¹

Conrad'ın öldürülmesinden yaklaşık dört ay sonra, 21 Şaban 588'de (1 Eylül 1192) Richard ile beş yıllık bir barış antlaşması imzalayan Salâhaddîn, Haçlıların elindeki toprakların çoğunu geri alırken Nizârîleri de antlaşmanın kapsamına dâhil etti.¹⁰² Antlaşmayla Kudüs'ü geri almak için düzenlenen Üçüncü Haçlı Seferi başarısızlıkla sonuçlanırken Suriye Nizârîleri, Haçlılar ve Salâhaddîn arasındaki karşılıklı ilişkiler de son buldu. Salâhaddîn, Nizârîleri anlaşmaya dâhil ederek şahsiyetinin en belirgin özelliği olan adalet ve merhametini bir kez daha gösterirken halefleri ile Nizârîler arasında dostluğa dayalı sürecek bir ilişkinin de temellerini attı. Salâhaddîn'in 1193'teki vefatından sonra Eyyübî Devleti'nin başına geçen hükümdarlarla Nizârîler arasında önemli bir sorunun yaşanmaması ve Nizârîlerin Müslümanlara yönelik suikast girişimlerine son vermesi¹⁰³ Salâhaddîn'in bu kararla sergilediği ileri görüşlülüğün somut bir kanıtı olarak değerlendirilebilir.

Karizmatik kişiliği ve teşkilatçı yapısıyla Suriye'deki Nizârîleri gücünün zirvesine taşıyan Râşidüddîn da Salâhaddîn'le aynı yılda, 1193'te vefat etti.¹⁰⁴ İbnü'l-Cevzî'nin ifadesiyle sâhip olduğu marifet ve siyasi kabiliyetle kalplere derinden nüfuz eden Râşidüddîn'den sonra Nizârîlerin başına geçen hiçbir dâî onun yerini tutamadı.¹⁰⁵ Râşidüddîn'in ölümünden sonra Suriye Nizârîlerinin liderliğini üstlenen dâîler Eyyübîlerle ve Franklarla ilişkilerinde kısmî bir inisiyatif kullandıysa da hiçbirisi Alamut karşısında bağımsız bir hayat sürdüremedi.

Sonuç

567/1171 yılında Abbâsî halifesi adına hutbe okutarak, iki asırdan ziyade Mısır'da hüküm süren Şîî-Fâtımî hilâfetini tarih sahnesinden kaldıran Salâhaddîn-i Eyyübî, İsmâîlîlerin komplolarına ve suikast girişimlerine maruz kaldı. Fâtımî halifesi el-Müstansır Billâh'ın ölümünden sonra hilâfete geçen Müsta'î'nin etrafında toplanan İsmâîlîler ile onun hilâfetini meşru görmeyen Nizârîler, aralarındaki düşmanlığa rağmen Salâhaddîn'i ortadan kaldırmak için işbirliğine gittiler. Salâhaddîn'in Fâtımî devletin ortadan kaldırarak giriştiği Sünnî restorasyon, Şii düşüncenin propaganda merkezleri olarak çalışan dârülilimleri kapatması ve Şii-

¹⁰⁰ Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, IV, 176; İbn Vâsıl, *Müferric*, II, 382; Şeşen, *Salâhaddîn*, s. 191.

¹⁰¹ İmâdeddîn el-İsfahânî, *el-Fethü'l-Kussî fi'l-Fethi'l-Kudsî*, Dârü'l-Menâr, Kahire 2004, s. 307; Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, IV, 176.

¹⁰² Ebû Şâme, *er-Ravzateyn*, IV, 190; Steven Runciman, *A History of the Crusades: The Kingdom of Acre and The Later Crusades*, Cambridge University Press, New York 1995, s. 73; Şeşen, *Salâhaddîn*, s. 210.

¹⁰³ Salâhaddîn sonrası Nizârî-Eyyübî ilişkileri hakkında detaylı bilgi için bkz. İbn Vâsıl, *Müferric*, V, 251; Lewis, "The İsmailities and the Assassins", s. 128-130.

¹⁰⁴ İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Tevârihi'l-A'yân*, thk. İbrahim ez-Zeybek, Dârü'-Risâleti'l-Âlemiyye, Dımaşk 2009, XXII, 9.

¹⁰⁵ İbnü'l-Cevzî, *Mir'ât*, XXII, 9-10.

İsmâilî faaliyetleri yasaklaması gibi nedenler İsmâilî grupların Salâhaddîn'e karşı kurduğu komplolar ve giriştiği suikast teşebbüslerinin temel nedenini teşkil etmektedir.

569/1174'te Nûreddîn Zengî'nin vefatı üzerine Suriye'ye gelen Salâhaddîn, Doğu İslam dünyasında dağılan siyasi birliği kurmaya çalışırken Franklarla ve hâkimiyetine karşı direnen Musul-Halep ittifakıyla mücadele etmek zorunda kaldı. Bu sırada Râşidüddîn Sinan'ın liderliği etrafında örgütlenen Nizârîler sultanın uğraşmak zorunda kaldığı diğer bir grubu teşkil ediyordu. Halepli yöneticilerin teşvikleri, Salâhaddîn'e iki kez suikast teşebbüsünde bulunan Sinan'ın suikast girişimlerinin temel sebebi gibi görünse de Ehl-i sünnet taraftarı olan sultanın Suriye ve Mısır'ı birleştirerek kuracağı devlet, Sinan'ın liderliğindeki İsmâilîler tarafından ciddi bir tehdit unsuru olarak görülmüştür. Nizârî fedâiler tarafından 1175 ve 1176 yıllarında düzenlenen iki suikast teşebbüsünden de sağ kurtulan Salâhaddîn, Sinan'ı cezalandırmak amacıyla Misyaf Kalesini kuşattı. Dayısının araya girmesiyle başarılı giden kuşatmayı beklenmedik bir anda kaldıran sultanın bu kararı, dönemin tarihçileri tarafından farklı nedenlere dayandırılmış olsa da Misyaf kuşatmasından sonra Nizârî fedailer bir daha sultana suikast teşebbüsünde bulunmamışlardır. Öte yandan Salâhaddîn'in Misyaf kalesini düşürmeye yakın olduğu bir anda kuşatmayı kaldırması, İsmâilî yazar Ebû Firas b. Cevşen ve İbnü'l'Adîm gibi kimi tarihçiler tarafından olağanüstü bazı sebeplere dayandırılmaktadır. Tarihsel gerçeklikten yoksun olan bu sebeplendirme arayışı, o esnada Şam bölgesinde harekete geçen Frankların muhtemel saldırıları ve askerlerin yorgunluğu gibi kuşatmanın kaldırılmasını gerektiren temel nedenleri ise görmezden gelmektedir.

Salâhaddîn'in, Misyaf kuşatmasından sonra kendisine karşı herhangi bir suikast eylemine girişmeyen Sinan'ın hâkimiyetindeki bölgelere yönelik bir saldırı gerçekleştirilmemesi ve 1192'de İngiltere kralı Richard ile yaptığı barış antlaşmasına Suriye'deki Nizârîleri de dâhil etmesi sultanın hoşgörüsünü ve ileri görüşlülüğünü kanıtladığı gibi maksadı hakkında da malumat vermektedir: İslâm'ın izzetini korumak için tüm varlığını müslümanların siyasi birliğini sağlamaya ve Franklarla mücadeleye adayan Salâhaddîn, i'lâyî kelimetullah davasına engel teşkil etmeyen hiçbir Müslüman grupta savaşmayı hedeflememiştir.

Kaynakça

ANNE-MARIE, Eddé, "Ayyubids", *EF³*, Leiden-Boston 2007, ss. 191-204.

BUNDÂRÎ, Kivâmüddîn, *Sena'l-Berki's-Şâmî*, thk. Ramazan Şeşen, İrcica, İstanbul 2004.

CHAMBERLAIN, Michael, "The Crusader Era and the Ayyûbid Dynasty", (ed. Carl F. Petry), *The Cambridge History of Egypt*, Cambridge University Press, New York, 1998.

DAFTARY Farhad, *Ismailis in Medieval Muslim Societies*, I.B. Publishers, London 2005.

-----, *The İsmâ'îlîs Their History and Doctrines*, Cambridge University Press, Newyork 2007.

-----, *Alamut Efsaneleri*, çev. Özgür Çelebi, Yurt Kitap-Yayın, Ankara 2008.

-----, "Assassins", *Encyclopedia Islamica*, Leiden 2011, III, ss. 911-912.

-----, "Rashid al-Dîn Sinân", *EI²*, Leiden 1995, VIII, ss. 442-443.

-----, "Gazzâlî ve İsmâiliyye", çev. Naim Döner, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 8 (1), 2016, s. 526-544.

DİHHUDÂ, Ali Ekber, *Lüğatnâme-i Dihhudâ*, Müessesesi-i İntişârat ve Çap-i Dânişgâh-i Tahran, Tahran 1377.

EBÛ ŞÂME, Şihâbüddîn, *er-Ravzateyn fî Ahbâri'd-Devleteyn: en-Nûriyye ve's-Salâhiyye*, thk. İbrahim Şemseddîn, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2002.

el-CÜVEYNÎ, 'Atâ Melik, *Târîh-i Cihângüşâ*, Dünya-yı Kitâb, Tahran 1382.

el-İSFAHÂNÎ, İmâdeddîn, *el-Fethü'l-Kussî fî'l-Fethi'l-Kudsî*, Dârü'l-Menâr, Kahire 2004.

FAZLULLAH, Reşidüddîn, *Câmi'u't-Tevârih: İsmâiliyân*, Mirâs-ı Mektûb, Tahran 1386.

GÂLİB, Mustafa, *Târîhü'd-Da'veti'l-İsmâiliye*, Dârü'l-Endülüs, Beyrut 1965.

GUILLAUME de Tyre, "Histoire des Croisades", *Collection es Memoires Relatifs a l'Histoire de France*, (ed. M. Guizot), Depot Central de la Librairie, Paris 1825.

HODGSON, Marshall G. S., *The Order of Assassins The Struggle of the Early Nizârî İsmâ'îlîs Against the İslamic World*, Mouton&Co., The Hague 1955.

HUART, Cl., "Fidâ'î", *EI²*, Leiden 1991, II, ss. 882.

HUMPHREYS, R. Stephen, *From Saladin to the Mongols: The Ayyubids of Damascus, 1193-1260*, Suny Press, Albany 1977.

İBN HALLİKÂN, Şemseddîn, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ'ü Ebnâi'z-Zamân*, thk. İhsân Abbas, Dâru Sadr, Beyrut 1968.

İBN ŞEDDÂD, Bahâeddîn, *en-Nevâdirü's-Sultâniyye ve'l-Mehâsinü'l-Yûsufiyye*, Mektebetü'l-Hancî, Kahire 1375.

İBN VÂSİL, Cemâleddîn, *Müferricü'l-Kürûb fî Ahbâri Benî Eyyûb*, thk. Cemâleddîn eş-Şeyyâl, Kahire 1953.

İBNÜ'L-'ADÎM, Kemâleddîn, *Zübdetü'l-Haleb min Târîhi Haleb*, thk. Sâmî ed-Dehhân, el-Ma'hedü'l-Frensî bi-Dimaşk, Dimaşk 1968.

İBNÜ'L-CEVZÎ, Sıbt, *Mir'âtü'z-Zamân fî Tevârihi'l-A'yân*, thk. İbrahim ez-Zeybek, Dârü'l-Risâleti'l-'Âlemiyye, Dimaşk 2009.

İBNÜ'L-ESÎR, İzzeddîn, *el-Kâmil fî't-Târîh*, thk. M. Yusuf ed-Dekâke, Dârü'l-Kütübil-İlmiyye, Beyrut 2003.

-----, *et-Târîhu'l-Bâhir fî'd-Devleti'l-Atâbekiyye*, thk. Abdülkâdir Ahmed Telîmât, Kâhire 1963.

LEV, Yaacov, "Saladin in Egypt", (Ed. M. Whitby-P. Magdalino-D. Abulafia-B. Arbel), *The Medieval Mediterranean: Peoples, Economies and Cultures 400-1453*, XXI, Brill 1999.

LEWIS, Bernard, *Haşhaşîler İslâm'da Radikal Bir Tarikat*, çev. Kemal Sarısözen, Kapı Yayınları, İstanbul 2014.

-----, "Hashîshiyâ", *EF²*, Leiden 1986, III, ss. 267-268.

-----, "Kamâl al-Din's Biography of Râsaid al-Dîn Sinân", *Arabica*, XIII, ss. 225-267.

-----, "Saladin and the Assassins", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, XV, ss. 239-245.

-----, "The İsmailities and the Assassins", (ed. K. M. Setton-Marshall W. Baldwin), *A History of the Crusades*, University of Wisconsin Press, Madison 1969.

MAKRÎZÎ, Takıyyüddîn, *es-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*, thk. M. Abdülkadir 'Atâ, Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye, Beyrut 1997.

MARGOLIOUTH, D. S., "Assassins", *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, Edinburgh 1910, II, ss. 138-141.

MICHAUD, Joseph F., *Michaud's History of the Crusades*, Trans. W. Robson, London 1852.

MIRZA, Nasseh Ahmed, *Syrian Ismailism: The Ever Living Line of the Imamate*, Curzon Press, Richmond 1997.

NÂSİRÎ, Abdullah, "Râşidüddîn Sinân: Pîşevâ-yi Buzurg-i İsmâîliyân-i Şâm der 'Asr-i Salîbî", *Târîh-i İslâm*", VII, ss. 137-167.

NOWELL, Charles E., "The Old Man of the Mountain", *Speculum*, XXII, ss. 497-519.

O'NEAL, J., Michael, *The Crusades Almanac*, Thomson Gale Publishing, USA 2005.

POLO, Marco, *The Book of Ser Marco Polo*, Trans. and Ed. Henri Cordier, London 1903.

RUNCIMAN, Steven, *A History of the Crusades: The Kingdom of Acre and The Later Crusades*, Cambridge University Press, New York 1995.

SLACK, Corliss K., *Historical Dictionary of the Crusades*, The Scarecrow Press, Lanham 2003.

ŞEŞEN, Ramazan, *Salâhaddîn Eyyûbî ve Devri*, İsar Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

-----, "Eyyûbîler", *DİA*, İstanbul 1995, XII, ss. 20-31.

TRITTON, A.S., "Sidelights on Muslim History", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, XXI, ss. 464-471.

WILLEY, Peter, *Eagle's Nest Ismaili Castles in Iran and Syria*, I. B. Tauris & Co Ltd., London 2005.

WILLIAMS, Patrick A., "The Assassination of Conrad of Montferrat: Another Suspect?", *Traditio*, XXVI, ss. 381-389.

YALTKAYA, M. Şerefettin, "Karâmita ve Sinân Râşidüddîn", *DİFM*, II, ss. 45-80.

YAZICI, Tahsin, "Fidâî", *DİA*, İstanbul 1996, XIII, ss. 53.